

Munich Personal RePEc Archive

Macedonia vs. Belgium (Comparative Economic Analysis)

Kovachev, Goran and Popovska, Anita and Naumov, Ognen and Sazdov, Vladimir and Todorov, Nikola

University Sts. Cyril and Methodius, Faculty of Economics - Skopje

September 2004

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/65690/>
MPRA Paper No. 65690, posted 23 Jul 2015 09:45 UTC

**Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
Економски факултет - Скопје**

КОМПАРАТИВНА ЕКОНОМСКА АНАЛИЗА

МАКЕДОНИЈА VS. БЕЛГИЈА

**Анита Поповска
Горан Ковачев
Огнен Наумов
Владимир Саздов
Никола Тодоров**

Скопје, септември 2004

КРАТЕНКИ

БНП – бруто национален производ

ДЗС – Државен завод за статистика на Република Македонија

ЕУ – Европска унија

ЗЗП – Заедничка земјоделска политика

ОЕЦД (OECD) – Организација за економска соработка и развој (Organization for Economic Cooperation and Development)

СЕФ – Светски економски форум

СМТК - Стандардната меѓународна трговска класификација

ССА – Спогодба за стабилизација и асоцијација

c.i.f. – со трошоци за осигурување и транспорт (cost, insurance, freight)

f.o.b – без трошоци за осигурување и транспорт (free on board)

СОДРЖИНА

<i>Апстракт</i>	4
Вовед	6
1. Општо за Кралството Белгија	7
1.1. Историјат	7
1.2. Економски показатели и факти	7
2. Развојот на надворешната трговија на Македонија и Белгија	9
3. Индикатор на конкурентност	18
3.1. Индексот на конкурентски раст во функција на мерење на конкурентноста на земјите	19
3.2. Положбата на македонската економија	21
3.3. Технологија, истражување и развој како предуслов за подобрување на конкурентноста	23
3.4. Значењето на иновациите за конкурентноста	24
3.5. Предлог за подобрување на конкурентноста на прехранбената индустрија како традиционална гранка	25
4. Структура на економијата и образовниот систем на Белгија	27
4.1. Автомобилска индустрија	28
4.2. Енергетика	29
4.3. Телекомуникации	29
4.4. Компјутерски сервис	30
4.5. Биотехнологија	30
4.6. Индустрија за пластични материјали и смоли	31
4.7. Влијанието на услужниот сектор во националната економија	31
4.8. Образовниот процес во функција на развојот на економијата	32
5. Земјоделството во Белгија како модел за развој на македонското земјоделство	35
5.1. Земјоделството во Белгија	35
5.2. Земјоделството во Македонија	38
6. Трговската политика и насоките на Република Македонија	42
Заклучок	48
<i>Литература</i>	50

Апстракт

Основна цел на овој труд е преку компаративна анализа на две навидум слични, но во пракса целосно различни европски држави – Македонија и Белгија да покаже како различниот пристап во решавањето на економските прашања може да доведе до различна динамика на економскиот развој.

Трудот е поделен на шест глобални целини. Првата е краток историски осврт на двете земји. Втората и третата целина го покажуваат развојот на надворешната трговија и начинот на јакнење на конкурентската способност на Белгија низ годините. Идејата на третиот дел е тој да претставува пат-водилка како Македонија според примерот на Белгија да ги развива своите конкурентски предности и на тој начин да се стекне со задоволителна конкурентска предност во европски и светски рамки. Четвртиот дел го обработува образовниот систем како никулец на економскиот развој. Во петтата глава е претставена една компаративна студија за најбитниот сектор за македонското стопанство – земјоделството и како неговата интензивност помогнала за развојот на Белгија. На крај, трудот се фокусира на трговската политика и насоките на развој на Македонија во иднина користејќи ги белгиските искуства.

Во трудот се користени методите на анализа на статистички податоци, историска анализа, компаративна анализа и дедукција.

Клучни зборови: *надворешна трговија, Македонија, Белгија, конкурентска предност, земјоделство, трговска политика.*

Abstract

The main objective of this paper is through comparative analysis of two at first sight similar, but in practice completely different European countries (Macedonia and Belgium) to show how different approaches in solving economic issues can lead to different dynamics in economic development.

The paper is divided in six general sections. The first is a brief historical overview of both countries. The second and third section show the foreign trade development and models of strengthening Belgium's competitive advantage over the years. Third part is actually meant to be a guideline for Macedonia of how to develop its competitive advantages and thus to become more competitive on European markets and worldwide. Fourth section analyses Belgium's educational system, where its competitive advantage actually begins. The fifth chapter is reserved for agriculture – one of Macedonia's most important but extensive economic sectors vis-à-vis Belgian highly developed and unique agri-complex. At the end, the paper analyses both countries' trade policies and gives directions of how can Macedonia use Belgian experience in foreign trade in future.

The methods of statistical data analysis, historical analysis, comparative analysis and deduction are widely used in this paper.

Keywords: *foreign trade, Macedonia, Belgium, competitive advantage, agriculture, trade policy.*

*„Повоената индустриска историја на развиените земји
не е приказна за експлоатирање на обилност,
туку на креирање на обилност.
Тоа не е приказна за уживање во предностите,
туку на справување со слабостите.
Слабите економски страни
кога се комбинираат со исправни околности,
претставуваат енергична сила за иновации и промени.
Притисокот и предизвикот, не „мирниот живот“,
ги водел фирмите и националните економии да напредуваат.“*

Мајкл Портер (Michael Porter)

Вовед

Иднината на Република Македонија зависи од тоа како ќе се вклучи во европските и светските интеграции. Македонија како и останатите земји во транзиција е соочена со сериозна задача да ја зголеми својата конкурентност како единствен предуслов за успешен настап на светскиот пазар и побрзо интегрирање во големото европско семејство. За да може тоа најдобро да го направи, Македонија мора да ги следи искуствата на земјите членки на Европската унија кои во својот развој порано или подоцна се наоѓале во слична ситуација, но со разумна економска политика, изградба на институциите на системот и експанзивна извозна стратегија станале тоа што се денес.

Токму од овие причини решивме да направиме една компаративна анализа помеѓу Република Македонија и Кралството Белгија која претставува репрезент на Европската идеја и репер кој нашата држава треба да го следи ако сака во најскоро време да стане член на Европското семејство. Изложувањето на овој труд ќе го започне со кратко запознавање со Кралството Белгија, нејзиниот историјат, политичко уредување и економски показатели и факти кои треба да ни ја доловат сличноста со Република Македонија. Во понатамошниот текст на овој труд ќе се осврнеме на надворешната трговија, организацијата на производствената структура, улогата на земјоделството во економијата на двете земји како и образовниот фактор кој е клучен во техничко-технолошкиот развој. На крај, ќе ја прикажеме положбата на македонската конкурентност во светски рамки и ќе се обидеме да дадеме неколку предлози во однос на нејзино подобрување преку формирањето на индустриските кластери кои имаат силно вијание и значење за развојот на конкурентноста на националната економија.

1. ОПШТО ЗА КРАЛСТВОТО БЕЛГИЈА

Бившата Римска провинција Белгика, предок на денешното Кралство Белгија се наоѓа во западна Европа. Поставена помеѓу Франција, Германија, Луксембург, Холандија и Северното Море има површина од 30.510 км² и околу 10,3 милиони жители. Белгија е парламентарна демократија со уставно ограничена монархија. Службени јазици се холандскиот (фламански) и францускиот (валонски), а се користи и германскиот јазик. Парична единица до воведувањето на еврото беше белгискиот франк. 75% од Белгијците се од Римокатоличка вероисповед, а стапката на писменост изнесува 98% (лица со навршени 15 години кои знаат да читаат и пишуваат). Главен и најголем град е Брисел со 1, 8 милиони жители во пошироката област.

1.1. Историјат

Кралството Белгија стана независно од Холандија во 1830 година. За време на Првата и Втората светска војна е окупирана од Германија. По ослободувањето, Белгија стана просперитетна и напредна земја, основач на Европската агенција за јаглен и челик (претходник на Европската унија) и член на НАТО, а Брисел е политички главен град на Европа и седиште на НАТО

По абдицирањето на Кралот Алберт на 16-ти јули 1951 година, крал на Кралството Белгија стана неговиот син Бодуен. Растечките разлики помеѓу Фламанците и Валонците и зголемената јазична регионализација кулминираше во 1994 година со уставните промени со кои им се дадоа широки автономии (јазични и културни) на трите „заедници“ (вклучувајќи го и Германското малцинство).

Белгија има и колонизаторско искуство, односно до 1960 година под нејзино колонијално ропство се наоѓаше Конго (денеска Демократска Република Конго), а до 1962 година Руанда и Бурунди.

1.2. Економски показатели и факти

Белгиската економија вклучува услуги, транспорт, трговија и индустрија. Рударството кое што во последните години опаѓа и производството на челик, хемиски производи и цемент се концентрирани во Самбре и долината Меусе. Лиеж е најголемиот центар за челик. Белгија исто така има добро етаблираната метална индустрија, тешка машинерија и индустрија на медицинска и хируршка опрема, индустрија за машини, мотори и муниција. Петрохемиската индустрија е добро развиена и е концентрирана во близината на нафтената рафинерија во Антверпен, кој исто така претставува и важен центар за обработка на дијаманти. Текстилното производство е застапено и добро технолошки развиено, а е сконцентрирано во неколку центри во Белгија. Развиената белгиска индустрија е многу зависна од увоз на сировини за производство како на пример железото кое се увезува од Лоренскиот басен во Франција. Како поддржувачки фактор на индустријата, а дефинитивно и како показател за степенот на развиеност може да се смета и фактот што преку 75% од белгиското производство на електрична енергија е

произведено во нуклеарни центри. Индустриските капацитети се одлично инфраструктурно поврзани вклучувајќи ја и мрежата од канали како на пример Албертскиот канал и густоот шински систем. Извозот претежно вклучува челик, транспортна опрема, трактори, дијаманти и производи од нафта.

Бруто националниот производ (БНП) во 2000 година изнесуваше приближно 300 милијарди УСД, односно 29.200 УСД по глава на жител. Стапката на реалниот раст во истата година изнесувала 0,7%, инфлацијата изнесувала 1,7%, а стапката на невработеност изнесувала 7,2%. Обработена површина опфаќа 25% од површината на земјата. Работната сила на Белгија изнесува околу 4,44 милиони луѓе, според податоците од 2001 година од кои 73% се ангажирани во услужните дејности, 25% во индустријата и само 2% во земјоделството. Иако земјоделството ангажира многу мал процент од работната сила, може да се каже дека Белгија има плодна почва и изобилство од вода. Главни земјоделски производи се пченицата, шеќерната репка, компирите, овесот, јачменот итн. Исто така важен дел зазема и сточарството, а посебно одгледувањето на говеда и свињи и производството на млеко и млечни производи. Производството на шеќер, сирење, храна и пијалоци е манифактурно.

Од 1999 година премиер на Белгија е Ги Ферхофштат (Guy Verhofstadt) од Либералната партија во коалиција со уште шест политички партии, кој во својата програма има зацртано и ветено серија реформи во правниот систем и цивилните услуги.

2. РАЗВОЈОТ НА НАДВОРЕШНАТА ТРГОВИЈА НА МАКЕДОНИЈА И БЕЛГИЈА

Кралството Белгија како една од најмалите држави во Европа уште во текот на 19-от век увидело дека единствен начин за нејзино опстојување и позначајно учество на светската сцена е надворешната трговија. Оттогаш, Белгија е еден од клучните играчи во надворешната трговија во светот и денес таа е светски лидер по обемот на трговијата со околу 55.000 долари *per capita*. Белгија е 14-ти светски увозник и 13-ти светски извозник со обем на размена од 547 милијарди долари во 2003 година. Всушност, 0,15% од светското население учествува со 3,3% од светскиот извоз и 2,9% од светскиот увоз. Во рамките на ЕУ, населението на Белгија сочинува 2,9%, а учествува со 8,5% во извозот и 8,2% во увозот. Само во последните 6 години обемот на размена на Белгија со светот пораснал за 246 милијарди долари, односно надворешната размена на Белгија изнесува неверојатни 1,5 милијарди долари дневно! Во **табела 1** се покажани движењата на надворешната трговија на Белгија споредено со Македонија во последните 6 години изразени во милијарди долари.

Табела 1: *Обем на надворешна трговија (во милијарди долари)*

земја	година											
	1998		1999		2000		2001		2002		2003	
	извоз	увоз	извоз	увоз	извоз	увоз	извоз	увоз	извоз	увоз	извоз	увоз
Белгија	156,58	144,49	168,09	154,64	203,95	192,20	209,93	197,40	227,70	209,95	284,42	262,15
Македонија	1,32	1,92	1,39	1,98	1,32	2,09	1,16	1,68	1,12	2,00	1,36	2,30

Извори: Државен завод за статистика на Република Македонија, Belgostat

Пресметките на обемот на надворешната трговија за двете земји според Државниот завод за статистика на Република Македонија (ДЗС) и Федералното биро за статистика на Кралството Белгија - Belgostat се извршени според класичните методи на една базна година на Ласпеј (Laspeyres) или различна базна година на Паше (Paasche) при што за двете земји важат општите услови на INCOTERMS според кои увозот се пресметува според *c.i.f* (cost, insurance and freight), додека извозот се пресметува според *f.o.b* (free on board) условите.

Огромниот пораст на надворешната трговија на Белгија во последните 2 години се должи пред сè на воведувањето на единствената европска валута - еврото и создавањето на монетарна унија на 12 земји членки на Европската унија што придонесе стоките уште полесно да ги преминуваат националните граници. Од друга страна Македонија постојано стагнира во поглед на надворешната трговија што е резултат како на субјективни фактори (војните во поранешните југословенски републики меѓу кои и во неа самата, ембаргото од страна на Република Грција, ембаргото на ОН кон Србија и Црна Гора итн.) така и на објективни фактори (неразвиена производствена структура и финализација на производството, немање на долгорочна стратегија за развој на надворешната трговија, немање на адекватен управувачки потенцијал за организација на извозот и слично). Сето

тоа доведе Македонија да биде 112-ти светски увозник и дури 124-ти светски извозник - место со кое никој не би требало да биде задоволен. За разлика од Белгија, Македонија со своите 2,1 милиони жители кои претставуваат 0,035% од светското население во 2003 година учествуваше со маргинални 0,016% во светскиот извоз и 0,026% во светскиот увоз со обем на надворешна трговија од околу 1.330 долари per capita. Според тоа, горенаведените податоци што ги презентиравме за Белгија треба да претставуваат патоказ за Македонија дека развојот на трговијата всушност претставува единствен начин за сеопшт економски развој.

Земајќи предвид дека 66% од извозно-ориентираните компании во Белгија се компании ќерки на големите мултинационални компании: Philips, Siemens, Renault, Verizon, Bayer, BASF, Volvo, Ford, Caterpillar, Chevron, неминовно се наметнува фактот дека привлекувањето на странските директни инвестиции и подобрувањето на конкурентската способност на домашните претпријатија е единствен начин за Македонија да се најде на патот кој претходно го трасираше Белгија. Компаниите ќерки создадени непосредно преку странските директни инвестиции од страна на големите мултинационални компании се импулс за зголемување на извозот затоа што тие самите се извозно ориентирани. Тука во прв ред се појавуваат увозот на знаење и умевање (know how), патенти и лиценци кои се вовед во извоз на нови производи како на пазарите на ЕУ така и пошироко додека понатаму сами по себе ќе се наметнат и инвестициите од нула (greenfield) кои ќе продуцираат чист извоз.

Во последните 6 години, Белгија постојано ја зголемува надворешната трговија со приближно изедначен пораст на увозот и извозот во секоја година. Кај Македонија пак се забележуваат значителни намалувања на надворешната трговија посебно во 2001 година која за волја на вистината беше година на политичка нестабилност, како и значителна дискрепанца помеѓу увозот и извозот во 2002 година каде што увозот се зголемил за 18%, а извозот се намалил за 4% во однос на претходната 2001 година. Во **табела 2** е претставено движењето на надворешната трговија на двете земји пресметана според Пашеовиот метод.

Табела 2: Промени во надворешната трговија на тековната во однос на претходната година (во %)

земја	1999/1998		2000/1999		2001/2000		2002/2001		2003/2002	
	извоз	увоз	извоз	увоз	извоз	увоз	извоз	увоз	извоз	увоз
Белгија	107,35	107,02	121,33	124,29	102,93	102,71	108,46	106,36	124,91	124,86
Македонија	90,15	92,71	110,92	117,42	87,75	80,42	96,12	118,47	122,24	115,29

Извори: ДЗС, Belgostat

Кај Пашеовиот метод како пондер за пресметување се зема претходната година и односот на увозот и извозот на двете земји се пресметува според следниве формули:

$$E = (E_{xi} / E_{xi-1}) \cdot 100 \quad \text{и} \quad I = (I_{xi} / I_{xi-1}) \cdot 100$$

каде што:

E - коефициент на извоз во тековната во однос на претходната година
 I - коефициент на увоз во тековната во однос на претходната година,
 E_{xi} - извоз во тековната година,
 E_{xi-1} - извоз во претходната година,
 I_{xi} - увоз во тековната година,
 I_{xi-1} - увоз во претходната година,

Друг пример што Македонија може да го следи од Белгија се постојаните економски интеграции во кои таа влегува и кои се потребни за да го задоволат огромното домашно производство, а за кое домашниот пазар е премногу мал. Прва економска интеграција во која членуваше Белгија е Белго-луксембуршката економска унија (БЛЕУ). Понатаму, Белгија е членка на Зоната на слободна трговија заедно со Холандија и Луксембург која во светот е попозната како Бенелукс. Во исто време, Белгија е земја основач на Европската заедница за јаглен и челик во 1951 година која во 1992 година прерасна во ЕУ. Со новиот бран на проширување таа и овозможува на Белгија бесцарински извоз на 455 милионски пазар што претставува најголем пазар во светот. Македонија пак со потпишувањето на Спогодбата за стабилизација и асоцијација (ССА) со ЕУ во 2001 година и со нејзиното стапување во сила на 1-ви април 2004 година откако беше ратификувана од сите земји членки на ЕУ, го стекна истото право на пристап на овој огромен пазар. Интегрален дел од оваа Спогодба беше Привремената спогодба за трговија и трговски прашања која почна да се спроведува од 1-ви јули 2001 година и со која на индустриските производи со потекло од Македонија им е загарантиран слободен извоз на пазарот на ЕУ како и големи концесии за извозот на земјоделски производи, освен за виното и јагнешкото месо кој ќе се регулира по нашиот прием во Унијата. Со стапувањето во сила на ССА, престана да важи оваа Привремена спогодба. Иако македонските стопанственици прават одредени напори за зголемување на извозот на пазарот на ЕУ преку формирање на кластери и организирање на производството до негова финализација, а македонската држава врши усогласување на трговските закони со законите на ЕУ, сепак за жал сè уште нема некој позначаен успех.

Во продолжение ќе наведеме уште два параметри коишто ја потенцираат разликата меѓу двете земји. Во **табела 3** е прикажана *покриеноста на увозот со извоз*. Кај Белгија е секогаш повисок од 100% што значи дека таа целокупниот увоз го покрива со извоз и патем прибавува значајни екстра приходи, додека во случајот со Македонија покриеноста на увозот со извоз во последните 6 години е секогаш понизок од 100% што доведува до заклучок дека таа треба да прави сериозен напор за да го покрива својот увоз и да мобилизира други сопствени ресурси за покривање на трговскиот дефицит.

Табела 3: *Покриеност на увозот со извоз (во %)*

земја	покриеност на увоз со извоз					
	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Белгија	108,37	108,70	106,12	106,35	108,45	108,49
Македонија	68,93	66,85	63,13	68,88	55,89	59,30

Извори: ДЗС, Belgostat

Покриеноста на увозот со извоз во горната табела се пресметува според следнава формула:

$$P = (E_i / I_i) \cdot 100$$

каде што:

- P – покриеност на увозот со извоз,
- E_i - извоз во тековната година,
- I_i – увоз во тековната година.

Втор параметар којшто треба да се земе предвид, а којшто ја потенцира разликата меѓу двете земји е *надворешно-трговскиот биланс*. Додека Белгија во последните 6 години континуирано го зголемува својот суфицит во надворешно-трговската размена, Македонија во 2003 година забележа рекорден дефицит од приближно 1 милијарда долари (**табела 4**).

Табела 4: *Надворешно-трговски биланс (во милијарди долари)*

земја	трговски дефицит/суфицит					
	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Белгија	12,1	13,46	11,76	12,53	17,75	22,27
Македонија	-0,6	-0,59	-0,77	-0,52	-0,88	-0,94

Извори: ДЗС, Belgostat

Билансот на надворешната трговија претставува разлика меѓу извозот за една земја во дадена година и увозот во истата година, односно:

$$B = E_x - I_x$$

Надворешната трговија на Белгија и Македонија покажува најголема сличност според изборот на надворешно-трговските партнери. Тие сосема разбирливо најмногу доаѓаат од Европскиот континент. Белгија е членка на Европската Унија, а ССА на Македонија ѝ нуди тргување по асиметрични односи во нејзина корист. Аплицирањето на Македонија за членство во ЕУ ја покажува желбата на нашата држава да се најде во ова семејство во најскоро време и овозможува нејзината надворешна трговија да биде европски ориентирана. Единствено по што трговијата на овие две земји со ЕУ се разликува се бројките. Овде компаративно ќе ги прикажеме најголемите трговски партнери на Белгија и Македонија и обемот на нивната меѓусебна трговија. Македонија тргува со преку 30 земји од кои најважна е Германија исто како и за Белгија. Во **табела 5** се прикажани 20-те најголеми трговски партнери на Република Македонија во 2003 година и обемот на размена со нив изразена во милиони долари.

**Табела 5: Најголеми трговски партнери на Република Македонија
(во милиони долари)**

земја	ИСО код	АЛФА код	извоз	%	увоз	%	биланс	обем	%
Германија	280	DE	278	20,40	304	13,22	-26	582	15,88
СЦГ	890	YU	274	20,10	213	9,26	61	487	13,29
Грција	300	GR	180	13,21	300	13,04	-120	480	13,10
Италија	380	IT	95	6,97	122	5,30	-27	217	5,90
Русија	643	RU	14	1,03	178	7,74	-164	192	5,24
Бугарија	100	BG	26	1,91	149	6,48	-123	175	4,78
Словенија	705	SL	21	1,54	139	6,04	-118	160	4,37
Хрватска	191	HR	66	4,84	64	2,78	2	130	3,55
САД	840	US	73	5,36	56	2,43	17	129	3,54
Турција	792	TR	33	2,42	79	3,43	-46	112	3,06
Франција	250	FR	55	4,04	51	2,22	4	106	2,89
Холандија	528	NL	47	3,45	49	2,13	-2	96	2,62
Украина	804	UA	2	0,15	87	3,78	-85	89	2,43
В. Британија	826	GB	35	2,57	39	1,70	-4	74	2,02
Австрија	40	AT	8	0,59	56	2,43	-48	64	1,74
Кина	156	CN	15	1,10	48	2,09	-33	63	1,74
Швајцарија	756	CH	19	1,39	27	1,17	-8	46	1,26
Шпанија	724	ES	21	1,54	25	1,09	-4	46	1,26
БИХ	70	BA	24	1,76	12	0,52	12	36	1,00
Унгарија	348	HU	3	0,22	29	1,26	-26	32	0,90
други	-	-	74	5,43	273	11,87	-199	347	9,47
ВКУПНО			1.363	100,00	2.300	100,00	-937	3.663	100,00

Извор: ДЗС

Кофициентот на географска концентрација на извозот на Македонија пресметана според образецот на Мајкели (Michaely) е најголем за Германија и Србија и Црна Гора и тој изнесува 28,63. Овој коефициент се пресметува на следниот начин:¹

$$C_g = 100 \cdot \sqrt{\frac{\sum(X_t / X)^2}{n}}$$

при што:

- C_g – кофициент на географска концентрација,
- X_t – национален извоз во одредена земја или група на земји,
- X – вкупен национален извоз.

Белгија пак како надворешно-трговски цин тргува со преку 100 земји од кои како што веќе рековме најмногу со земјите од ЕУ. Во **табела 6** се наведени најголемите трговски партнери на Кралството Белгија.

¹ Michael Michaely – *Concentration in International Trade*, Journal of the American Statistical Association, Vol. 50, No. 305 (1964), pp. 303-306

Табела 6: *Најголеми трговски партнери на Кралство Белгија (во милиони долари)*

земја	ИСО код	АЛФА код	извоз	%	увоз	%	биланс	обем	%
Германија	280	DE	55.543	19,53	46.093	17,58	9.449	101.636	18,49
Франција	250	FR	49.240	17,31	34.759	13,26	14.481	83.999	15,38
Холандија	528	NL	33.255	11,69	39.789	15,18	-6.534	73.044	13,37
В.Британија	826	GB	26.133	9,19	19.806	7,56	6.327	45.939	8,42
САД	840	US	18.732	6,59	15.411	5,88	3.320	34.143	6,22
Италија	380	IT	15.418	5,42	8.772	3,35	6.646	24.190	4,39
Ирска	372	IE	1.900	0,67	15.213	5,80	-13.313	17.113	3,11
Шпанија	724	ES	11.272	3,96	5.317	2,03	5.954	16.589	2,93
Јапонија	392	JP	2.959	1,04	8.205	3,13	-5.246	11.163	2,01
Шведска	752	SE	4.004	1,41	5.738	2,19	-1.734	9.742	1,83
Кина	156	CN	2.785	0,98	5.723	2,18	-2.938	8.508	1,47
Индија	356	IN	5.215	1,83	2.226	0,85	2.989	7.441	1,29
Луксембург	442	LU	5.301	1,86	1.731	0,66	3.570	7.032	1,28
Швајцарија	756	CH	3.307	1,16	1.974	0,75	1.333	5.281	1,00
Израел	376	IL	2.939	1,03	2.131	0,81	808	5.070	0,90
Австрија	40	AT	2.997	1,05	1.597	0,61	1.401	4.594	0,82
Полска	616	PL	2.476	0,87	1.734	0,66	741	4.210	0,79
Турција	792	TR	2.409	0,85	1.510	0,58	898	3.919	0,73
Данска	208	DK	2.285	0,80	1.294	0,49	991	3.579	0,64
Хонг Конг	344	HK	1.971	0,69	529	0,20	1.442	2.501	4,58
други	-	-	34.279	12,05	42.600	16,25	-8.320	76.879	14,10
ВКУПНО			284.419	100,00	262.152	100,00	22.267	546.571	100,00

Извор: National Accounts Institute of Belgium

За разлика од Македонија, Белгија во првите две земји (Германија и Франција) има понизок коефициент на географска концентрација на извозот (26) што значи дека нејзиниот извоз е подисперзиран. Оваа споредба ја даваме од причина што таа дава насока кон кој пазар треба да се стреми македонското производство. Додека изборот на Германија за најголем надворешно-трговски партнер на Македонија е в ред, факт е дека во иднина треба да се стремиме кон ширење на пазарот и на другите членки на ЕУ и тоа само преку пласман на финални производи, а не да се ограничуваме на просторите на бивша Југославија и Балканот и тоа преку пласман на преработки и доработки.

Друг момент на којшто треба да се обрне посебно внимание е структурата на производите кои се предмет на меѓународната трговија на Белгија и Македонија со надворешните партнери. Во **табела 7** е прикажана структурата на овие производи по сектори изразена според Стандардната меѓународна трговска класификација (СМТК).

Табела 7: Надворешна трговска размена според СМТК (во милиони долари)

класа	класификација на добра според СМТК	Белгија				Македонија			
		извоз	%	увоз	%	извоз	%	увоз	%
0	Производи за храна	22.094	7,8	18.553	7,0	91	6,7	271	11,8
1	Пијалаци и тутун	2.156	0,8	2.860	1,1	137	10,0	24	1,0
2	Суровини освен гориво	6.019	2,1	8.819	3,4	40	3,0	60	2,6
3	Минерални горива и мазива	14.647	5,1	23.029	8,8	74	5,4	322	14,0
4	Животински и растителни масла	951	0,3	1.052	0,4	1	0,1	24	1,0
5	Хемиски производи	77.676	27,3	61.583	23,5	70	5,1	255	11,1
6	Производи според материјалот	57.220	20,1	44.269	16,9	397	29,1	333	14,5
7	Машини и транспортни уреди	77.169	27,2	75.482	28,8	81	6,0	433	18,9
8	Разни готови производи	25.846	9,1	26.259	10,0	470	34,4	128	5,6
9	Трансакции и неспомнатата стока	644	0,2	229	0,1	3	0,2	449	19,5
ВКУПНО		284.422	100,0	262.135	100,0	1.364	100,0	2.299	100,0

Извори: ДЗС, National Accounts Institute of Belgium

Според сличниот принцип на одредување на коефициентот на географска концентрација, Мајкели развил метод и на пресметување на коефициентот на концентрација на извозот кој се пресметува на следниов начин:

$$C_r = 100 \cdot \sqrt{\sum (X_i / X)^2}$$

каде што:

- C_r – коефициент на концентрација на извозот,
- X_i – национален извоз на одреден производ или група на производи,
- X – вкупен национален извоз.

Тргувајќи од оваа формула доаѓаме до сознание дека коефициентот на концентрација на извозот на Македонија за производите од 6 и 8 класа изнесува 44,72 што означува релативно висока концентрација на извозот на производите од овие две класи. Од друга страна коефициентот на концентрација на извозот за Белгија е највисок за производите од 5 и 7 класа и тој изнесува 37,42 што покажува дека за разлика од Македонија, Белгија има релативно подиференциран извоз по сектори на производство. Може да се забележи дека структурата на производите наменети за извоз и увоз на двете земји е сосема различна. Додека во извозот на Белгија доминираат производите од 5 класа - хемиските производи и 7 класа - машините и транспортните уреди, извозот на Македонија се содржи најмногу од производи од 6 класа - производи класирани според материјалот и 8 класа - разните готови производи. Од друга страна, во увозот на Белгија исто така доминираат хемиските производи и машините и транспортните уреди додека во увозот на Македонија тоа се машините и транспортните уреди и разните трансакции на неспомената стока. Доминацијата на увозот и извозот на машините и транспортните уреди во надворешната трговија и нивната изедначеност покажува дека Белгија е активен играч на меѓународниот пазар во трговијата со високософистицирани и модерни машини и транспортни уреди. Доминацијата на оваа категорија во увозот на Македонија и нејзиниот

просечен извоз само покажува дека Македонија драстично заостанува во финализацијата на своето производство и во држењето чекор со модерните текови на модерното машинско производство што ја прави увозно зависна од овие производи. Еве и неколку податоци за Белгија што треба да им покажат на нашите економски стратегии и бизнисмени дека и малите земји можат да постигнат многу. Белгија е:

- водечки светски извозник на теписи и чоколади,
- втор светски извозник на растителни масла,
- трет светски извозник на брашно и безалкохолни пијалаци и
- четврт извозник во светот на млеко и млечни производи, јајца, месо и фармацевтски производи.

Овие факти се непопусто набројани од причина што токму нашето стопанство ги произведува сите овие производи. Со реорганизација на производството и извозот за кратко време може да се постигнат резултати кои би биле зачудувачки како што се зачудувачки горните податоци за „малата“ Белгија.

На крај би сакале да се осврнеме и на меѓусебната трговија помеѓу Македонија и Белгија. За жал, таа е на многу ниско ниво со мали шанси во иднина драстично да се зголеми. Во последниве 6 години како што може да се види од **табела 8**, меѓусебната трговија се движеше во интервалот од 22 милиони долари во 2001 година до 37,4 милиони долари во 2000 година со променлива состојба на трговскиот биланс помеѓу двете земји.

Табела 8: Надворешнотрговска размена помеѓу Македонија и Белгија (во милиони УСД)

Македонија	година						Белгија
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	
увоз	17,07	14,47	13,53	14,41	15,74	16,64	извоз
извоз	8,96	17,18	23,88	7,49	10,36	9,64	увоз
ВКУПНО	26,03	31,65	37,41	21,90	26,10	26,28	ВКУПНО

Извор: Народна Банка на Република Македонија

Меѓутоа и покрај тоа што вредноста на увозот и извозот помеѓу двете земји наизменично се менува, важноста на увозот односно извозот за Македонија е далеку поголема отколку за Белгија што значи дека Белгија за Македонија е многу позначаен надворешнотрговски партнер отколку што за неа тоа е Македонија. Ова можеме да го видиме преку пресметувањето на коефициентот на важноста на извозот. Извозот на Македонија во Белгија во 2003 година претставува 0,7% од вкупниот извоз, додека извозот на Македонија во Белгија претставува само 0,0036% од вкупниот увоз на Белгија. Ако ги ставиме овие проценти во меѓусебен однос ќе видиме дека македонскиот извоз е 194,44 пати поважен за македонското стопанство отколку за белгиското.

Ова е само уште еден доказ дека Република Македонија треба што побрзо да ги постави темелите на своето надворешнотрговско работење во насока на зајакнување на

нејзината извозна структура, а искуството на Белгија дека големината на земјата не секогаш се одразува според нејзината површина или бројност на население туку според организациската поставеност на сопственото стопанство и неговото правилно функционирање во еден холистички пристап треба да биде едно од клучните.

3. ИНДИКАТОР НА КОНКУРЕНТНОСТ

Како основен индикатор за конкурентноста на една национална економија може да се земе нејзиното учество на некој пазар. Овој индикатор е проследен со неколку забелешки. Всушност тој е само квантитативен показател, па според тоа не би можеле да го согледаме квалитативниот аспект за настапот на светскиот пазар како и опфатеноста на услугите при вреднување на конкурентноста. Но и покрај наведените забелешки се смета дека пазарното учество на националната економија на светскиот пазар е добар показател за нејзината конкурентската способност. Овој индикатор можеме да го пресметаме на следниов начин:

$$MS_{ij} = X_{ij} / \sum X_{ij}$$

каде што:

MS_{ij} = уделот на земјата (i) во вкупната светска трговија (j)

X_{ij} = извозот на земјата (i) на пазарот (j)

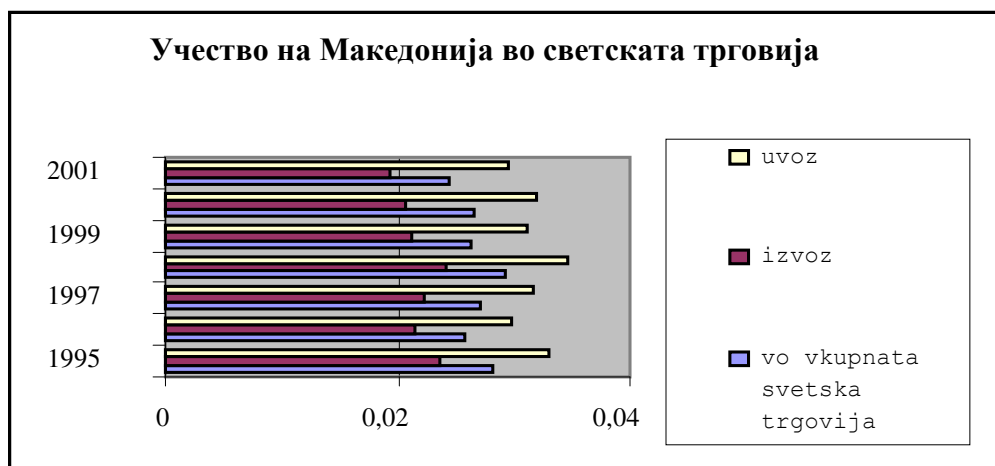
$\sum X_{ij}$ = целокупниот меѓународен извозен пазар (j) на кое конкурира земјата (i)

Од вака поставената равенка можеме да го согледаме учеството на Македонија во светската трговија и врз основа на овој индикатор да ја согледаме нејзината конкурентност (табела 9).

Табела 9: Учество на Република Македонија во светската трговија (во %)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
во вкупната светска трговија	0,0283	0,0257	0,0270	0,0293	0,0262	0,0265	0,0245
извоз	0,0235	0,0215	0,0223	0,0241	0,0211	0,0208	0,0194
увоз	0,0331	0,0299	0,0316	0,0345	0,0311	0,0320	0,0294

Извор: UNCTAD за соодветни години

Од графичкиот приказ може да се заклучи дека учеството на Република Македонија во вкупната светска трговија се изразува во промили што всушност и не е толку загрижувачки ако се има предвид големината на земјата. Она што може да нè загрижува е фактот што и вака скромното учество бележи опаѓање и тоа извозот во однос на увозот. Изнесените податоци јасно зборуваат за слабата конкурентност на нашата понуда на странскиот пазар. Во вакви услови, сè позабележителна е економската политика на државата и деловните политики на компаниите кои главно се насочени кон донесување на мерки коишто имаат ефект само на краток рок (пред сè конкурентност врз основа на ниски цени). Суштинските и базичните проблеми коишто бараат стратегиски и долгорочни зафати се оставаат за подобри времиња. Ако ваквото однесување на нашите стопански субјекти и економската политика на државата се стави во однос со однесувањето на истите субјекти во развиените земји, се доаѓа до заклучок дека немаме концепција во однос на овој феномен.

3.1. Индексот на конкурентски раст во функција на мерење на конкурентноста на земјите

Лошата конкурентска положба на македонската економија ќе ја согледаме и од Извештајот на Светскиот економски форум (СЕФ) кој ги рангира земјите во однос на постигнатата конкурентност во светски рамки. СЕФ го изготвува и публикува „Извештајот за состојбата на конкурентноста на националните економии“ во светски рамки. Во споменатиот извештај досега се опфатени 102 земји споредбено 1997-2004 година. Бројот на земјите кои влегуваат во овој извештај се дуплирал (во 1997 година во извештајот се вклучени 53 земји додека во 2004 година се вклучени 102 земји). Во овој извештај конкурентноста се мери и пресметува од перспектива на економскиот раст. Во методолошкиот пристап на Извештајот се анализираат осум категории според кои се одредува конкурентноста на земјата. Станува збор за следниве критериуми: отвореност на националната економија, влада, финансии, технологија, инфраструктура, менаџмент, човечки ресурси и институции. За споменатите категории се користи соодветна методологија и се пресметува индексот на конкурентност. Ова групирање подетално ќе го разгледаме во понатамошниот текст и ќе извршиме споредбена анализа на Македонија и Белгија кои се воедно и предмет на анализа во овој труд. Но, за подобро осознавање на состојбата на македонската економија ќе вклучиме и некои земји од регионот (веќе полноправни членки на ЕУ како и земји кои чекаат за влез во ЕУ).

Врз основа на овој индекс се врши рангирањето на земјите застапени во Извештајот и се добива рангот на конкурентноста на секоја земја. На светската глобална сцена најголеми промени се случуваат на врвот. Земјите во кои некои од компаниите остваруваат голем технолошки напредок (Финска со Nokia) се сега на врвот, за разлика од Хонг Конг, земја во која стагнира иновативноста која ја губи својата позиција (од 17 место во 2002 година паѓа на 22 место во 2003 година). Како се спуштаме кон понискиот ранг нема големи промени. Средно развиените земји се поместуваат во зависност од тоа како ја одржуваат економската стабилност. Во продолжение ќе ја прикажеме табелата на конкурентност 2003/2004 година.

Табела 10: Ранк-листа според Индексот на конкурентност

GROWTH COMPETITIVENESS INDEX RANKINGS			
Country	Growth Competitiveness ranking 2003	Growth Competitiveness ranking 2003 among GCR 2002 countries	Growth Competitiveness ranking 2002*
Finland	1	1	1
United States	2	2	2
Sweden	3	3	3
Denmark	4	4	4
Taiwan	5	5	6
Singapore	6	6	7
Switzerland	7	7	5
Iceland	8	8	12
Norway	9	9	8
Australia	10	10	10
Japan	11	11	16
Netherlands	12	12	13
Germany	13	13	14
New Zealand	14	14	15
United Kingdom	15	15	11
Canada	16	16	9
Austria	17	17	18
Korea	18	18	25
Malta	19	—	—
Israel	20	19	17
Luxembourg	21	—	—
Estonia	22	20	27
Spain	23	21	20
Hong Kong SAR	24	22	22
Portugal	25	23	19
France	26	24	28
Belgium	27	25	21
Chile	28	26	24
Malaysia	29	27	30
Ireland	30	28	23
Slovenia	31	29	26
Thailand	32	30	37
Hungary	33	31	29
Jordan	34	32	44
Greece	35	33	31
Botswana	36	34	35
Latvia	37	35	43
Tunisia	38	36	32
Czech Republic	39	37	36
Lithuania	40	38	39
Italy	41	39	33
South Africa	42	40	34
Slovak Republic	43	41	46
China	44	42	38
Poland	45	43	50
Mauritius	46	44	41
Mexico	47	45	53
El Salvador	48	46	60
Trinidad and Tobago	49	47	42
Uruguay	50	48	40
Costa Rica	51	49	49
Namibia	52	50	47
Croatia	53	51	48
Brazil	54	52	45
Gambia	55	—	—
India	56	53	54
Peru	57	54	55
Egypt	58	—	—
Panama	59	55	51
Vietnam	60	56	62
Morocco	61	57	52
Dominican Republic	62	58	56
Colombia	63	59	61
Bulgaria	64	60	58
Turkey	65	61	65

*Applying 2003 formula

GROWTH COMPETITIVENESS INDEX RANKINGS			
Country	Growth Competitiveness ranking 2003	Growth Competitiveness ranking 2003 among GCR 2002 countries	Growth Competitiveness ranking 2002*
Philippines	66	62	63
Jamaica	67	63	57
Sri Lanka	68	64	59
Tanzania	69	—	—
Russian Federation	70	65	66
Ghana	71	—	—
Indonesia	72	66	69
Pakistan	73	—	—
Algeria	74	—	—
Romania	75	67	67
Malawi	76	—	—
Serbia	77	—	—
Argentina	78	68	64
Senegal	79	—	—
Uganda	80	—	—
Macedonia, FYR	81	—	—
Venezuela	82	69	68
Kenya	83	—	—
Ukraine	84	70	74
Bolivia	85	71	71
Ecuador	86	72	73
Nigeria	87	73	72
Zambia	88	—	—
Guatemala	89	74	75
Nicaragua	90	75	70
Cameroon	91	—	—
Ethiopia	92	—	—
Mozambique	93	—	—
Honduras	94	76	78
Paraguay	95	77	76
Madagascar	96	—	—
Zimbabwe	97	78	79
Bangladesh	98	79	77
Mali	99	—	—
Angola	100	—	—
Chad	101	—	—
Haiti	102	80	80

Од табелата 10 јасно можеме да воочиме дека Македонија е рангирана на 81 место, што значи дека таа треба уште многу да стори за да добие подобро место во оваа табела.

3.2. Положбата на македонската економија

Во 2003 година, Македонија за првпат е вклучена во „Извештајот на глобалната конкурентност 2003-2004“ кој го издава СЕФ во соработка со професори од Харвард, САД.² Тој е најсеопфатен и најактуелен компаративен извор на податоци за конкурентски предности и слабости на националните економии. Како што веќе споменавме Македонија се наоѓа на 81 место и тоа по индексот кој ја мери можноста за раст на националната економија, а сè уште не сме рангирани по индексот кој ја мери микроекономската конкурентност.

Да го разгледаме подетално Индексот на конкурентски раст (GCI – Growth Competitiveness Index) за 2003-2004 година каде е вклучена и Македонија. Бидејќи за првпат сме вклучени во 2003 година не можеме да правиме споредбени анализи во однос на подобрување или влошување на конкурентноста на Македонија, но затоа можеме да направиме споредбена анализа со останатите земји во транзиција како со земјите од соседството така и останатите земји. **Индексот на конкурентски раст** е резултат на макроекономското окружување, квалитетот на јавните институции како и развиената технологија. Овие три фактори кои го определуваат индексот на конкурентски раст се нарекуваат и стожери врз кој се темели и процесот на економскиот раст.

Индексот на макроекономските окружувања ја сочинуваат:

- подиндекс на економска стабилност,
- подиндекс на непродуктивноста на јавните расходи³,
- подиндекс на кредитниот рејтинг.

Индексот на јавните институции го сочинуваат:

- подиндекс на правосуството (договори и закони),
- подиндекс на корупција.

Технолошкиот индекс го сочинуваат:

- подиндекс на трансфер на технологија,
- подиндекс на иновативност,
- подиндекс на информативна и комуникациска технологија.

Бидејќи не сме влезени во втората група на анализа, ние во нашиот труд ќе ја разгледаме само првата.

² World Economic Forum – *The Global Competitiveness Report 2002-2003*, Oxford University Press (2003)

³ Podindeksot na neproduktivnost na javnite rashodi e nov podindeks, koj od ova godina zapochnuva da se upotrebuva pri mereweto na rastot na konkurentnosta, a go заменува доскорешниот користен показател, uделот на javната потрошувачка во BDP.

Табела 11: Приказ на Македонија на светската скала на конкурентност по компоненти во однос на другите земји

	Индекс на конкурентност	Индекс на макрокономска околина	Индекс на јавни институции	Технолошки индекс
Македонија	81	80	93	70
Хрватска	53	55	67	41
СЦГ	77	87	77	66
Бугарија	64	73	62	63
Естонија	22	34	28	10
Белгија	27	19	27	29

Извор: WEF (2003),

Табела 12: Детален приказ на сите фактори кои влијаат на конкурентноста на Македонија

	индекси и подиндекси по земји					
	МКД	ХРВ	СЦГ	БУГ	ЕСТ	БЕЛ
Макроекономско окружување	80	55	87	73	34	19
<i>макрокономска стабилност</i>	67	51	86	76	25	33
<i>цврсти податоци анкети</i>	47	54	86	74	55	12
<i>непродуктивност на јавните расходи</i>	79	59	56	86	26	27
<i>кредитен рејтинг</i>	83	49	93	57	36	14
Јавни институции	93	67	77	62	28	27
<i>договори и закони</i>	96	81	77	92	32	25
<i>корупција</i>	86	54	74	35	27	29
Технолошки индекс	70	41	66	63	10	29
<i>иновативност</i>	63	48	62	43	26	17
<i>цврсти податоци анкети</i>	54	48	55	36	26	16
<i>Информативна и комуникациска технологија</i>	63	39	55	49	20	25
<i>цврсти податоци анкети</i>	59	35	55	45	26	23
<i>трансфер на технологија</i>	82	59	52	73	7	33
<i>трансфер на технологија</i>	59	43	71	67	11	-*

*Во класификацијата на овој извештај не се земени во предвид земјите извознички на технологија

Податоците од табела 12 се извлечени од годишниот извештај на конкурентност и тоа по рангирање на земјите без да бидат вклучени поодделно оценките за секоја земја. Овие показатели можат да ни послужат како добар водич во преземање на понатамошни мерки за подобрување на конкурентноста.

Од направениот преглед на сите фактори кои се земаат предвид при пресметка на конкурентноста на националната економија можеме со сигурност да

потврдиме дека нејзината конкурентност не е влошена само во однос на високо развиените земји како што е Белгија туку и во однос на сите земји во транзиција. Навистина, ваквата положба е загрижувачка, но не треба да го забораваме фактот дека конкурентоста не можеме да ја подобриме преку ноќ. Тоа е долг процес и бара континуирани залагања. Всушност би можело да се каже дека конкурентноста е повеќе стратегија отколку мандат на една политичка власт.

3.3. Технологија, истражување и развој како предуслов за подобрување на конкурентноста

Неколку пати беше истакнато дека технологијата е двигател на економскиот развој на една земја. Тоа го потврдува и фактот дека денес од 25-50% од вкупниот економски развој во светот потекнува од истражувањата и напредокот во технологијата, а 70-80% од нови сознанија, односно од акумулираното знаење⁴. Во услови на глобална економска криза, технологијата е онаа која го определува опстанокот и напредокот на нејзините компании како и задржувањето на конкурентските предности на глобалниот пазар. Затоа, со сигурност може да се каже дека технологијата е онаа што им овозможува на компаниите да произведуваат супериорни производи што го привлекуваат вниманието на потрошувачите во така изострената борба за опстанок. Сигурен опстанок на пазарот можат да обезбедат само оние компании што ќе успеат да создадат и воведат иновации во своето производство. Земјите што повеќе вложуваат во развој на технологија имаат посупериорна позиција на меѓународниот пазар.

Еден од податоците кој многу јасно покажува колкави се напорите да се обезбеди технолошки напредок секако е податокот за издвоени средства како процент од бруто домашниот производ на една земја во научно-истражувачка работа.⁵ Овој податок ни дава можност да видиме колку земјите издвојуваат за техничко-технолошкиот развој, но и да ни даде јасна слика за развиеноста на една економија (**табела 13**). Ова се воглавно земји кој издвојуваат процент од нивниот БДП за научно-истражувачка работа. Кога би се имало предвид дека на овие земји плус Јапонија и САД им припаѓа најголемиот дел од вкупно остварениот БДП во светот, сосема е јасно колкави средства тие вложуваат во истражување и развој на своите производи со кои што се натпреваруваат на меѓународниот пазар. Белгија која е предмет на нашето истражување се наоѓа на оваа листа и нејзиниот процент се зголемува. Таа инвестира во истражувачката дејност и е една од земјите која на светскиот пазар настапува со високо софистицирани производи.

Наспроти Белгија, Македонија е во групата на земји кои имаат недостиг на парични средства и тешко може да се носи со конкуренцијата и моќта на развиените економии. Македонија во овој контекст е увозно зависна и има недостиг од развиена технологија. Но, тоа не значи дека Македонија нема што да му понуди на меѓународниот пазар. За да може Македонија да издвојува за

⁴ European Commission - *Statistic on Science 2.41*, Science and Tehnology in Europe, Eurostart, Luxemburg (2001), p. 145

⁵ Ирена Кикеркова – *Меѓународна економија*, Економски факултет, Скопје (2003), стр. 68

истражување и развој од БДП во нови производи и технологии како што тоа го прават високо развиените земји, таа мора најпрво да го зголеми БДП преку создавање на финални производи. Ако се земе фактот дека Белгија е светски извозник на теписи, чоколади, млеко и млечни производи и други производи од прехранбената и фармацевтската индустрија, а во структурата на македонското производство се застапени сите овие производи, без сомневање можеме да кажеме дека со мала реорганизација на производството можеме да понудиме производи кои ќе ги задоволат барањата на пребирливите купувачи.

Табела 13: *Издатоци за научно-истражувачка работа како % од БДП во оделни земји на ЕУ во 1985 и 1998 година*

Земји	1985	1998
ЕУ-15	1.97	1.86
Австрија	1.26	1.80
Белгија	1.65	1.84
Велика Британија	2.23	1.82
Германија	2.74	2.29
Грција	0.28	0.51
Данска	1.25	1.93
Ирска	0.82	1.40
Италија	1.13	1.02
Луксембург	0.74	2.02
Норвешка	1.49	1.66
Португалија	0.39	0.63
Франција	2.41	2.19
Холандија	2.04	2.06
Шведска	2.88	3.77
Шпанија	0.55	0.90

Извор: Ирена Кикеркова (2003)

3.4. Значењето на иновациите за конкурентноста

Техничко-технолошкиот развој претставува еден од основните двигатели на вкупниот стопански развој, а особено денес во услови на глобализација на пазарите и сè поголемо отстранување на традиционалните бариери за влез. Технологијата како единствен предуслов за опстанок на глобалниот пазар е најмоќното средство за обезбедување на уникатни производи. Од денешен аспект кога структурата на производството се менува многу брзо, побрзо од кога и да било, моќта на националната економија се проценува според степенот на технолошкиот развој. Последиците од техничко технолошкиот развој се чувствуваат насекаде, независно од тоа во кој дел од стопанската активност се воведени и применети. Загубата на технолошката супериорност може да резултира со слабеење на конкурентноста и сериозна закана за животниот стандард. Затоа, нејзиниот увоз и имплементирање во производството е од големо значење. Ако се тргне од фактот, дека денес не е повеќе актуелно само на пазарот да му се понуди добар производ или услуга туку тој производ да биде подобар од производот на конкурентот, несомнено е

значењето за усвојување на напредната технологија во производствените и општествени дејности.

Претпријатијата се обидуваат со различни стратегии и иновации да ја подобрат и да ја осигураат својата конкурентска способност. Веројатно ваквите стратегии во македонската економија отсутуваат што резултира со негативни тенденции во техничко-технолошкиот развој, поради сè поголемата застареност на техничко-технолошката опременост на производствените процеси, особено во носечките индустриски гранки. Денешната ситуација во Македонија е резултат на сè поголемото инсистирање за добивање на странски лиценци и други форми на неопреметено и опреметено увозно знаење. Стопанските субјекти како да го потценија интелектуалното богатство со кое располагаат и веројатно забораваја да го насочат за сопствени истражувања и технолошки усовршувања. Поради ваквата ситуација, стопанските субјекти сè помалку се во можност да понудат производи од повисоките фази на преработка. Покрај проучувањето и анализата на сите фактори кои битно влијаат врз одобрувањето на конкурентската способност на земјата, нејголем акцент ќе треба да се стави на влијанието и развојот на новите технологии врз конкурентското производство во земјава.

3.5. Предлог за подобрување на конкурентноста на прехранбената индустрија како традиционална гранка

Паролата „не повеќе туку подобро“, произлегува од стремежот на луѓето кон повисок квалитет на живеење. Одлика на современиот начин на живот, особено во развиените земји се големи стресови, сè помалку време за одмор и релаксација придружен и со конзумирање на храна со ниска хранлива вредност. Овие го менуваат начинот на размислување во однос на конзумирањето на храната. Вниманието на современите економии е сè повеќе свртено кон изнаоѓање начини за производство на храна со високи хранливи вредности.

Она што денес најмногу се вреднува е производство на еколошка храна, т.е. храна произведена по системот на органско производство. Токму производството на ваква храна е производ кој Македонија може да го понуди и да биде конкурентна на светскиот пазар. Кај нас, производството на храна може да се окарактеризира како традиционална гранка. Затоа, едно од сценаријата за подобрување на конкурентноста на Македонија може да биде токму во оваа индустрија. Македонија треба да се насочи и специјализира во производството на високо квалитетна еколошка и органска храна. Во Македонија постои почва која не е загадена и не толку распространетата индустрија и го овозможува овој начин на развој. Развојот на овој сектор бил под влијание на природните богатства со кои располага земјата, како и евтината работна сила. Во турбулентниот период на транзиција тој претрпе сериозни потреси, но ја преживеа трансформацијата, иако таа остави сериозни последици во однос на конкурентноста на производитите. Овој сектор може да се раздвижи преку привлекување на СДИ, но и со инвестирање во нови технологии со домашни средства.

Прехранбената индустрија во Македонија се смета за важен сектор за подобрување на макро-економските показатели, а особено за зголемување на извозот, супституцијата на увозните производи како и за намалување на трговскиот дефицит. Таа е основен побарувач на примарно земјоделско производство и истата може да придонесе и за развој на земјоделството во регионот. За успешно искористување на производствените капацитети неопходно е нивно синхронизирање со суровинската база. Основниот проблем во ова индустрија е преголемиот обем на капацитети за примарна обработка со низок степен на финализација. Производството на финални производи каде што е застапена софистицирана технологија речиси и да не е опфатено. Ако се тргне од фактот за високите стандарди на потрошувачите што ги поставуваат високо-развиените земји, нема простор за размислување што да им се понуди. Нивните желби и барања не можат да се задоволат со примарни туку со финални производи и тоа со висок квалитет и сочувани хранливи вредности кои се одлика на нашето поднебје.

За развој на овој сектор се можни две алтернативни сценарија кои всушност и ги дозволува пазарот на ЕУ. Двете се применети од сегашни членки на ЕУ меѓу кои и во Белгија. Првото е специјализација во производство на трудоинтензивни култури, суровини и полуфабрикати што би значело дека неколку големи интегрирани претпријатија го снабдуваат малиот домашен пазар и се појавуваат како кооперанти на големите производители на храна во ЕУ. Второто сценарио е извоз на висококвалитетни преработки кое е проследено со високи предизвици и бара многу поголеми напори и заложби за македонските фирми.

Во оваа насока македонското производство на храна би можело да се специјализира во производство на висококвалитетни еколошки или органски производи за што би можела да ги искористи природните земјоделски услови, т.е. постоечките земјоделски површини кои не се загадени и малиот степен на застапеност на индустриски капацитети. Овие услови го покажуваат патот на Македонија за развој во прехранбената индустрија. Но, треба да се земе предвид дека развојот во оваа насока бара големи капитални инвестиции како и создавање на поволна бизнис клима каде што фармерите и производителите ќе ги сфатат изворите на нивните конкурентски предности. Производството на храна со висок квалитет и извоз во земјите во ЕУ бара: соодветен дизајн и амбалажа, соодветен транспорт, промоција, добро развиена дистрибутивна мрежа, како и квалитетна контрола на почвата и производството. Ова би значело дека добро поставениот кластер за производство на органска храна значително би ја подобрило конкурентноста на македонската економија и би обезбедила сигурен раст на македонската економија.

4. СТРУКТУРА НА ЕКОНОМИЈАТА И ОБРАЗОВНИОТ СИСТЕМ ВО БЕЛГИЈА

При вршењето на анализата на надворешната трговија на една земја, задолжително треба да се изврши анализа како на макроекономските параметри така на секторските параметри. Со тоа ќе добиеме една реална слика за економијата и стабилна основа од која ќе можеме да ја разгледуваме можноста за експанзија во надворешната трговија.

Белгија е високоразвиена пазарна економија која е доста диверзифицирана. Во распределбата на БДП секторски учеството е следно: сервисен сектор (73%), индустрија (25%) и земјоделство (2%). Во **табела 14** ќе ги видиме основните параметри за доходот, продуктивноста и вработеноста.

Табела 14: Основни параметри за доходот, продуктивноста и вработеноста во Белгија

	2000	2001	2002
БДП (во милиони долари)	229.7	230.3	227.4
пораст на БДП (во %)	2,8	2,0	1,1
трошоци на Владата во однос на БДП (во %)	46,7	45,8	47,2
БДП per capita (во долари)	22.519	22.578	21.865
стапка на невработеност (во %)	7,0	6,7	6,9
стапка на продуктивност	2,2	1,9	0,5
стапка на инфлација (во %)	2,7	2,4	1,7

Извор: Belgostat

Белгиската економија многу бавно се опоравуваше од пазарното опаѓање на порастот на БДП во последните две тромесечја од 2001 година, кое резултирало со нето стапка на пораст од само 1% во целата година. Тоа беше првпат од 1993 година белгиската економија да доживее такво опаѓање, година за година, за две сукуесивни тромесечја. За 2002 година, Националната банка на Белгија внимателно пресметала 1,1% стапка на раст. Прегледот за 2003 година е малку пооптимистички пораст од 2,5%. Извозниците очекувале да бидат главниот движечки фактор на економскиот развој со оглед на фактот дека и инвестициите и домашното трошење се ограничени. Производствените капацитети се сè уште ниски (79,8% во 2002 година, во однос на 84,5% во 2000 година), а банкарското финансирање е сè уште претпазливо. Во однос на позадината на побавниот од очекуваниот раст не е изненадувачки и фактот дека инвестициите не се моторот на растот на БДП. Износот на извозот е повеќе од 74% од БДП, што ја прави Белгија една од најголемите per capita извозници во светот. Дури 76% од нејзиниот извоз се остварува на подрачјето на ЕУ членките што ја прави оваа земја уште поатрактивна како европска комерцијална и дистрибутивна област.

Во следната **табела 15** ќе ги прикажеме макроекономските показатели на Македонската економија.

Табела 15: Макроекономски показатели на македонската економија

	1998	1999	2000	2001	2002
БДП (во милиони долари)	3.575	3.730	3.899	3.723	3.733
стапка на реален раст на БДП (во %)	3,4	4,3	4,5	4,5	0,3
БДП per capita (во долари)	1.781	1.848	1.924	1.830	1.835
стапка на инфлација (во %)	0,8	- 1,1	5,8	5,5	1,8
стапка на невработеност (во %)	34,5	32,4	32,1	30,3	31,9

Извор: Country Commercial Guide

Во однос на правењето на одредена паралела на нашите макроекономски показатели со оние на Белгија ќе земеме предвид само два параметра, БДП per capita и стапка на невработеност. Процентот кој ја покажува стапката на невработеност во Македонија е 36,5% за разлика од оној во Белгија кој изнесува 6,9%. БДП по глава на жител во 2002 година изнесува 1.800 долари, за разлика од 22.000 долари во Белгија. Првична анализа на овие податоци укажува на диспропорција на стопанскиот развој на овие две земји.

Во Белгија егзистираат повеќе видови на стопански активности: енергетика, индустриско производство, градежништво, инженеринг. Позитивната економска клима која што владее во Белгија овозможи поединечен развој на хемиската индустрија, дрвната индустрија, индустријата на производство на машини и опрема и производството на транспортна опрема. Во однос на структурата на увозот застапени се следните производи: машини и опрема, хемиски производи, фармацевтски производи и пластика, метал и производи од метал и др. Во однос на извозот најзастапени се следните гранки: машинерија и опрема, дијаманти, метали и производи од метали, индустрија за храна, хемиска индустрија и др.

Пред да направиме преглед на неколку значајни сектори за стопанството на Белгија би дале осврт на клучните стопански центри во Белгија. Антверпен е водечки индустриски центар. Тој е основа на половина од хемискиот сектор. Брисел е вториот индустриски центар. Гент има структура која го има поделено помеѓу индустрија која е традиционално во овој реон и тешката индустрија помеѓу Гент-Тернојцен Каналот. Шарлоа и Лиеж се вклучени во традиционалниот сектор во тешката индустрија. Белгиското стопанство е насочено кон развој на високата технологија. Белгиските претпријатија се повеќе насочени кон истражување и развој и кон рапидно усвојување на новите процеси во технологијата. Следно нешто што ќе биде предмет на нашата анализа се неколку значајни сектори во стопанството на Белгија.

4.1. Автомобилска индустрија

Учеството на вкупното производство на автомобили во структурата на извозот изнесува 95% правејќи ја на тој начин Белгија светски лидер во производство на автомобили по глава на жител. Белгиската автомобилска индустрија (Ford, Opel, Volvo, Volkswagen) вработува околу 30.000 работници со годишно производство од околу 1.000.000 возила. Вредноста на тоа производство

се проценува на околу 14,1 милијарди долари. Поттикот за новите инвеститори е зголемен со оглед на импресивната сума од 350 милијарди долари кои ја вложуваат Ford, General Motors, Chrysler, Volkswagen.

Производството на автобуси е во вредност од околу 2,7 милијарди долари, а тоа се пред сè следниве производители: Van Hool, Volvo Europa, Daf и John Deere (табела 16).

Табела 16: Производство на автобуси (во милиони долари)

	2000	2001	2002
Големина на пазарот	15.451	16.524	19.536
Локално производство	20.344	21.765	25.745
Извоз	23.322	24.952	29.515
Увоз	18.429	19.711	23.316

Извор: Belgostat

4.2. Енергетика

Белгиската електрична енергија е обезбедена во најголем дел преку нуклеарната енергија - 57%. Други партиципиенти се јагленот со 12,6%, природниот гас од Алжир, Холандија и Северното море, особено Норвешка (21,2%) и други извори 2,2% (табела 17). Потрошувачката на електрична енергија во 2001 година беше 79.667 Gwh и е покачено за 0,6% во однос на 2000 година. Меѓутоа, тоа зголемување беше помало во споредба со зголемувањето во периодот 1997-2001 година од 2,1%.

Табела 17: Производство на електрична енергија (во милиони долари)

	2000	2001	2002
Големина на пазарот	3.661	3.710	4.186
Локално производство	2.252	2.410	2.719
Извоз	234	250	282
Увоз	1.448	1.550	1.748

Извор: Belgostat

4.3. Телекомуникации

Белгискиот телекомуникациски пазар е либерализиран и отворен за натпревар од јануари 1998 година. Во Белгија на пазарот се присутни 4 оператори: Colt, Kpn, Versatel и Belgacom. Стапката на влез на мобилната телефонија е околу 75%. Здрава стапка на пораст покажува SMS услугата со околу 60% од крајните корисници кои ја користат. На крајот од март 2002 година бројот на активните интернет корисници изнесува 1.491.113 од кои 197.929 се бизнис корисници.

Табела 18: Продажба на телекомуникациски услуги (во милиони долари)

	2000	2001	2002
Големина на пазарот	6.407	6.531	7.755
Продажба од локални компании	5.062	5.259	6.327
Продажба од странски компании	1.346	1.271	1.429

Извор: Belgostat

4.4. Компјутерски сервис

Пазарот во оваа област е релативно стабилен со стапка на пораст од 8%. Најголеми потрошувачи во светот на информатичката технологија во Белгија се финансискиот и друг сервисен сектор со 36%, дистрибуцијата (16%), јавниот сектор (15%), хемиската индустрија и секторот за транспорт (6%), индустриското производство (5%) и градежништвото (3%). На белгискиот пазар се присутни повеќе од 4.000 ИТ-компани и 4.000 независни ИТ-специјалисти. Повеќето од нив се мали претпријатија, а 40% од ИТ-пазарот е контролиран од мали и средни компании. Топ 10 компании на белгискиот ИТ-пазар се: IBM Belgium, Econocom Group, Systemat, Banksys, PWC Consulting, Dolmen Computer Applications, EDS Belgium, Getronics Belgium, Unisys Belgium и Siemens Business Systems. Истражено е дека 44% од Белгијците оствариле интернет приклучок или преку работните канцеларии или во домашни услови. Приближно 730.000 Белгијци (36%) веќе оствариле купување преку интернет. Во 2000 година овој интернет комерцијален пазар во Белгија имаше вредност од 487,8 милиони долари и се очекуваше пораст до 13,8 милијарди долари до 2004 година. Овој пораст главно би дошол од сервисот на пазарот на малите и средните претпријатија, а пак тој пазар во Белгија претставува 73% од вкупната вработеност во земјата и 66% од обртот. Во почетокот на 2000 година околу 81% од малите и 84% од средните претпријатија во Белгија се приклучија на интернет. Понатаму, 22% од малите и средните компании во Белгија размислуваат за ангажирање на ASP (Application Service Provider) во наредните 18 месеци.

Табела 19: Продажба на компјутерска опрема (во милиони долари)

	2000	2001	2002
Големина на пазарот	3.070	2.711	3.193
Продажба од локални компании	1.750	1.545	1.820
Продажба од странски компании	1.290	1.139	1.341

Извор: Belgostat

4.5. Биотехнологија

Белгија има добро раширена мрежа на истражувачи и проминентни научници и институции. Способноста за висок квалитет привлече многу интернационални компании. Белгија во оваа област има околу 100 компании со околу 4.700 вработени со остварен нето доход од околу 1,6 милијарди евра. Биотехнолошките

истражувања се поскапи од традиционалните. Инвеститорите знаат дека можеби ќе се потрошат 600 милиони евра и десетици години за да се усоврши нов лек. Белгискиот биотехнолошки пазар има воспоставено соодветна врска со академските истражувачки институции.

Табела 20: Учество на биотехнологијата во белгиското стопанство

	1999	2000	2000/1999 (во %)
Приходи (во милијарди евра)	1.211	1.598	31
Број на компании	88	97	10
Број на вработени	6.227	7.160	15

Извор: Belgostat

4.6. Индустија за пластични материјали и смоли

Во 2001 година кога постоеше рецесија во хемискиот сектор, индустријата за пластични материји и смоли покажуваше пораст. Во периодот од пет години стапката на пораст изнесува не многу високи, но стабилни 1%. Оваа индустрија вработува 39.693 луѓе и во последните 5 години покажува пораст од 11%. Во 2001 година пластичната индустрија претставува трет најголем извозен сектор со 14,9 милијарди долари или 7,91% од вкупниот извоз. Антверпен е најголема област на хемиската индустрија и обезбедува сигурен извор на сировини за индустријата на пластика и смоли.

Табела 21: Индустија за пластични материји и смоли (во милиони долари)

	2000	2001	2002
Големина на пазарот	11.176	10.000	10.472
Локално производство	16.944	15.317	16.060
Извоз	14.308	13.367	14.018

Извор: Belgostat

4.7. Влијанието на услужниот сектор во националната економија на Белгија

Во 2002 година во овој сектор егзистираа 45.000 компании. Од сите овие компании 62% беа трговци-поединци, а 85% беа микро претпријатија од 1 до 9 вработени. Земајќи ја предвид целата економија, повеќе од 55% од вработените во Белгија работат во компании со помалку од 200 вработени. Во градежниот и комерцијалниот сектор поголем е процентот на вработените во малите и средни претпријатија (75% и 83%). Белгиските градежни работи се помали од просекот во земјите на Европската унија. Другите сервисни сектори како што е финансискиот сектор, транспортот и комуникациите се поддоминантни на полето на вработеност во Белгија.

Табела 22: Услужниот сектор во Белгија во 2002 година (во %)

сектор/број на вработени	до 200	над 200
Индустија	44.1	55.9
Градежништво	83.4	16.6
Други услуги	41.6	58.4
Сите сектори	55.3	44.7

Извор: Belgostat

4.8. Образовниот процес во Белгија во функција на развојот на економијата⁶

Во последната декада експанзијата на белгиските универзитети во бројот на студентите, наставниот кадар, истражувачките активности и меѓународните партнерски врски играат важна улога во економскиот, социјалниот и културниот развој на земјата. Во универзитетската едукација основниот поглед е базиран на истражување и тие сè повеќе претставуваат научни севиси. Универзитетското образование е поделно на: академски курсеви, постдипломски програми, компаративно образование, напредно образование, академски наставен тренинг и докторска едукација.

Белгија со оглед на големината на земјата и бројот на населението има голем број на универзитети распоредени низ целата земја. Бројот на универзитетите во фламанското говорно подрачје изнесува 5 „комплетни“ универзитети и одреден број на поголеми универзитетски институции: Kathalieke Universiteit Leuven со кампус K.U.L.A.K во Кортријк, Universiteit Gent, Vrije Universiteit Brussel, Universitaire Inctellig, Universitaire Centrum Antwerpen и три партнери: Universitaire Facultetien Sintigrativs, Kathalike Universiteit Brussel, Limburgs Universitaire Centre.

Табела 23: Број на студенти во фламанското говорно подрачје во учебната 2001/2002 година

Универзитет	Број на студенти
Universiteit Gent	19.951
Kathalieke Universiteit Leuven	26.811
Vrije Universiteit Brussel	8.005
Universitaire Inctellig.	2.909
Universitaire Centrum Antwerpen	2.423
Limburgs Universitaire Centre	2.999
Universitaire Facultetien Sintigratius	3.511
Kathalieke Universiteit Brussel	777
Вкупно:	66.686

⁶ Овој дел е преработен врз основа на податоците од: Prof. dr. Herman Baert and Drs. Frank Cockx – *University Continuing Education in Belgium, National Report (2003)*

Во однос на покомплетно и покомплексно истражување на едукативниот високообразовен систем во Белгија, во **табела 23** и **табела 24** ќе ги прикажеме бројот на студентите во белгиските универзитети во учебната 2001/2002 година.

Табела 24: Број на студенти во валонското говорно подрачје во учебната 2001/2002 година

Универзитет	Број на студенти
Universite Cathalige be Loven	20.013
Universite Libre de Bruxelles	17.515
Universite de Monc-Hainaut	2.570
Faculte Universitaire des Suncerces Agronomiquec de Gaboloux	979
Facultes Universitaires Matre Dame de la Paix	4.262
Facultes Polytechige de Mons	1.007
Facultes Universitaires Saint-Louis	1.274
Universite de Liage	13.447
Facultes Universitaires de Mons	1.353
Facultes Universitaires Luxembourgeoises	113
Вкупно:	62.533

За да го прикажеме значењето на образовниот процес во стопанскиот развој на Белгија во **табела 25** ќе ги прикажеме резултатите добиени од истражувањето на фондацијата Индустрија-универзитет во оработка со Националната банка на Белгија за тоа кој начин на тренинг компаниите или организациите ги имаат понудено на своите вработени со универзитетска диплома. Областа на јазикот, сметководството и компјутерите се котираат доста високо, бидејќи тие се важни за сите сектори.

Табела 25: Видови на тренинг и едукација понудени од компаниите на нивните вработени со универзитетска диплома и нивната процентуална застапеност кај вработените

Компјутерски апликации	85%	Продукција	51%
Финансии и сметководство	75%	Трговија и плаќање	47%
Јазици	68%	Телекомуникации	45%
Стратегиски менаџмент	64%	Економија	36%
Менаџмент на човекови ресурси	63%	Осигурување и банкарство	27%
Организации на развој	61%	Роботика	31%
Комуникации и консалтинг	60%	Биотехнологија	26%
Развој на компјутерскиампликации	53%	Наука	26%
Право	56%	Градежништво и металургија	25%

Понатаму, во **табела 26** ќе дадеме приказ на компании кои го користат едукативниот сервис за својот високо квалификуван персонал изразено во проценти.

Табела 26: Користење на едукативниот сервис за својот високо квалификуван персонал (во %)

Внатрешен сервис	63%
Приватни консултанти	48%
Домашни компании	46%
Белгиски универзитети	35%
Професионални организации	28%
Белгиски училишта за висока едукација	22%
Јавен сервис	16%
Универзитети во други земји	11%
Други компании	10%

Во однос на анализата на високото образование во Белгија фондацијата Индустрија-универзитет и Националната банка на Белгија, направија извештај за предностите и слабостите на образовните програми понудени од Универзитетите и приватните образовни организации. Прашалниците беа доставени на 4.500 испитаници од кои 1.224 беа вклучени по случаен избор. Следната **табела 27** ќе ни го покаже односот на компаниите кон универзитетското образование.

Табела 27: Однос компании - универзитети

Универзитети	Приватни консултанти
Бавна анализа на барањата	Подобра анализа на барањата
Несистемска евиденција на наставниците	Системска евалуација на наставниците
Притисок на традицијата, неефикасност	Флексибилност
Тешкотија да се најде вистинскиот партнер, недостаток во успех на компаниите	Добро следење
Традиционален образовен метод	Употреба на образовни методи
Недостаток на средства	Добра инфраструктура
Недоволен број на практичари	Задоволителен број на практичари
Освежување на знаење	Практични совети
Темелност	Нетемелност
Неексклузивност на комерцијална мотивација	Ексклузивна комерцијална мотивација

5. ЗЕМЈОДЕЛСТВОТО ВО БЕЛГИЈА КАКО МОДЕЛ ЗА РАЗВОЈ НА МАКЕДОНСКОТО ЗЕМЈОДЕЛСТВО

Иако само 3% од активната популација работи во земјоделството, тоа е сепак значаен економски сектор чии активности се раширени на околу половина од белгиската копнена територија. Нема сомнеж дека земјоделството има многу големо влијание врз руралното земјиште во Белгија. Покрај тоа што има многу фарми, тие се мали (според пописот во земјоделството во Белгија за 2000 година има 41.047 фарми) и нивниот број се повеќе опаѓа. Ова е така бидејќи фармите се претежно семејни, па промената на генерациите и различната наобразба со која се стекнуваат наследниците на фармерите доведува до тоа да нема кој да ги „преземе“ фармите, па затоа поголемиот број и се затвораат. Инаку, станува збор за фарми со неколку вработени.

5.1. Земјоделството во Белгија

Условите за производство во агросекторот во Белгија се разликуваат од регион до регион како впрочем и во повеќето земји. Врз нив влијаат како природната околина така и просторот (земјата) опфатена со фарми. Северот на Белгија (Кампине, песочен регион) е претежно покриен со ливади и полјани, но достоин дел се користи и за одгледување на добиточна храна. Во јужниот дел е поинтензивно фармерството, се одгледува претежно добиток, млечни крави и свињи, но распространето е и специјализираното градинарско производство за потребите на пазарот во околината. Оваа производствена структура е многу поуниформна во Валонија каде фармите се поголеми, пораспространети, а земјата е поплодна што доведува до поголема можност за фармерство. Фармерскиот приход е поголем во централна и југоисточна Белгија.

Како и сè останато во просперитетниот свет така и земјоделството не е статично. Иако земјата останува иста, начинот на којшто таа треба да се работи се менува. Зголеменото производство исто така стана витална цел за фармерите. Малите и независни фармери сè повеќе исчезнуваат. Механизацијата, новите технологии и научните агро-истражувања доведуваат до висок принос, а со тоа и висок приход. Сè повеќе се произведува на сите полиња. Стадата говеда сè повеќе се зголемуваат, па во 1993 година одгледувањето говеда достигна и до 63% од земјоделското производство.

Хортикултурниот сектор (овошје, зеленчук, цвеќиња итн.) исто така сè повеќе расте, па тој преставуваше 24,1% од земјоделското производство во 1993 година. Многу белгиски земјоделски производи стануваат многу ценети на светскиот пазар, а посебно во Америка. Мерките за брз и постојан технолошки развој со сигурност носат и поголемо производство со помали трошоци. Ова егзактно најубаво може да се види од следниов пример. Имено, иако површината на посевите на жито, компири, шеќерна репа, тутун, лен и хмељ (овој сектор преставува 12,9% од вкупното производство во 1993 година) се намалија од 705.000

ха во 1950 година на 486.000 ха во 1993 година, за истиот тој период производството порасна од 7 на 11 милиони тони. Сепак, и покрај ваквите резултати, белгиското земјоделство зазема многу мал дел од БНП. Така во 1993 година земјоделството и рибарството преставувале само 1,55% од БНП, а вработувале само 2% од работната сила. Сепак, ова изгледа вака веројатно заради одлично развиената белгиска економија бидејќи трите милијарди белгиски франци обрт само во трговијата со риби, се чини воопшто не е занемарливо. Исто така не смееме да забораваме дека 1,55% од БНП изнесува нешто повеќе од 4,5 милијарди УСД кои ги произведува белгиското земјоделство.

Модерната природа на белгискиот агросектор може да се види на различни начини, почнувајќи од зголемувањето на конзумирањето на интермедијарни добра и прилично големиот придонес на капиталот. Потребата од специфично инвестирање и потребното знаење со висок степен на специјализација го подигна овој тренд. Од друга страна пак, високата продуктивност води и кон некои проблеми. Како што е тоа случај и во ЕУ така и белгиските фармери се соочуваат со многу проблеми. Средниот приход на фармерите е сè уште помал од оној на вработените во останатите сектори. Исто така и интензификацијата и механизацијата бараат високи инвестиции што некои фармери ги става во лоша положба посебно кога цените на пазарите ќе паднат. Ова преставува исто така една од причините за намалување на бројот на фармите и малиот број на вклученост на работоспособното население во агросекторот.

Во развојот на земјоделството посебна улога игра и Заедничката земјоделска политика на ЕУ (ЗЗП) која се однесува меѓу другото и на распределба на помошта (за структурално неразвиените подрачја) и земјоделските квоти. Целта на ЗЗП родена пред педесетина години е да им обезбеди на фармерите разумни и прифатливи стандарди за живеење како и да обезбеди квалитет на производите по разумни цени како цел на заштита на крајните потрошувачи. Со текот на годините овие цели се променија, па така денес, клучен концепт е здравата храна, зачувувањето на животната околина (посебно руралната) и „вредност за пари“. На почетокот ЗЗП започна со субвенционирање на основното храно-производство во интерес на самодоволност, односно независност на ова поле. ЗЗП денес се движи кон зголемување на директните плаќања кон фармерите, како најдобар начин за гарантирање на приходот на фармерите, здравата и квалитетна храна и заштитата на околината, притоа обезбедувајќи одржливо производство. Промената започна некоја година откако политиката на самодоволност на клучните производи од храна за цело време почна да продуцира прекумерно непотребен вишок. ЗЗП зема 68% од вкупниот буџет на ЕУ во 1988 година, за денес да падне нешто над 40%, откако ЕУ исфрли други политики (се мисли на заеднички политики) и ги заузда трошењата по однос на ЗЗП.

Најголемите реформи при имплементирањето на Агенда 2000 беа усвоени во средината на 2003 година. Тие преставуваа најрадикални промени на ЗЗП откако таа е формирана во 1958 година. Не само што производните субвенции во однос на директните плаќања беа скратени туку и квалификуваноста за тие плаќања се

поврзаа со правилата на животната околина, хигиенските стандарди и зачувувањето на руралната средина. Сите овие промени добија на значење кај научните фондации бидејќи ЕУ одвои големи средства за финансирање на истражувањето на одржливо производство, совесно користење на природните ресурси и разните болести кај насадите и животните. Реформите исто така беа направени за приближување на ЕУ кон СТО за фер светска трговија со фармерските производи, бидејќи начинот на кој дотогаш дејствуваше ЗЗП наидуваше на бројни светски несогласувања и обвинувања дека го разорува светскиот пазар (на пример, субвенционирањето на извозот на вишокот производи). Ова ја подготви ЕУ за следниот бран на интернационализација и либерализација на трговијата кои беа договорани под чадорот на Доха развојната агенда, но и покрај ова ЕУ е најголемиот светски увозник на намирници во светот и најголем пазар за Третиот свет.

Последните промени беа направени со цел екипирање на ЗЗП во пресрет на проширувањето на ЕУ во мај 2004 година, кога петнаесетмината станаа дваесет и пет. Бројот на фармерите во земјите кои требаше да се приклучат (кои денес се веќе рамноправни членки на ЕУ) беше огромен и тие го зголемија своето учество во ЕУ за огромни 70%. Огромни средства беа обезбедени од т.н. претпристапни фондови за модернизација на фармите, производството на храна и маркетинг структурите и животната средина. За ова намена на новите членки по влегувањето во ЕУ им се стави на располагање фонд од 5,8 милијарди евра. Со оглед на тоа што Кралството Белгија е земја основач на ЕУ, сите овие погодности и тешкотии кои се однесуваат за ЕУ цитирани погоре се однесуваат и на неа.

Белгија има најголема густина на население по Холандија и најмала површина по Луксембург (ова се податоци пред проширувањето) во ЕУ. Како пркос на многу важната урбанизација, Белгија задржува екстремно динамично фармерство и хортикултурен сектор што доведува до „измамување“ на смислата за производство на лимитирано подрачје како земјата, капиталот, работната сила и знаењето и умењето. Ова најубаво и без потреба од коментар може да се прикаже преку следниве табеларни прикази:

Табела 28: *Искористеност на земјиштето во Белгија*

Производи	Производство во т.	Површина во ха.	Принос т/ха
Шекерна репка	7.112.020	101.191	70.283
Компири	3.006.630	66.612	45.137
Јачмен	370.000	58.000	6.379
Добиточна храна	40.000	9.100	4.396

Извор: Belgostat

Табела 29: Добиточен фонд во Белгија (во илјади грла)

Вид	Број на грла
Живина	41.787
Свињи	7.322
Крави	3.163
Овци	155
Кози	12

Извор: Belgostat

Табела 30: Надворешната трговија на Белгија во 1999 година (во тони)

Вид на земјоделски производ	Увоз	Извоз
Зеленчук	2.551.747	2.349.402
Овошје	548.190	510.377
Кафе, чај и зачини	241.799	150.037
Семиња	84.228	58.582
Шекер и слатки	51.539	20.500
Какао и негови преработки	181.448	183.576
Вкупно	3.657.003	3.272.474

Извор: Belgostat

Сите овие големи факти сами по себе веројатно не би значеле многу доколку истите не би се споредиле со исти такви факти кои ја карактеризираат македонската економија и нашиот агросектор.

5.2. Земјоделството во Македонија

Земјоделството има значајно и стабилно учество во македонската економија. Веднаш по индустријата, тоа има најголемо учество во БДП (за последните 6 години учествува со 10,6%). Меѓутоа, ако се додаде и процентот од учеството од индустријата (5,4% за прехранбената и тутунската индустрија), тогаш агрокомплексот добива поголемо економско значење и од останатата индустрија. Во овој период, според стапките на промените на БДП, индустријата покажува движење од негативен кон позитивен тренд, а земјоделството обратно - има движење кон негативен тренд, односно има растеж од само 0,3% ако се додадат и оценките за стапките во 1998 година и 1999 година. Вака лошиот тренд со среднорочната стратегија за развојот ќе треба да се корегираат. Според учеството во БДП, земјоделството во Македонија има слично значење во вработеноста, односно тоа покажува големо учество во вработеноста на населението, што од претходното излагање за Кралството Белгија видовме дека не е случај.

Табела 31: Значење на земјоделството во стопанството на Македонија

година	1994	1995	1996	1997	1998
Учество на индустријата (% од БДП)	19,9	19,9	19,9	20,7	21,8
Учество на земјоделство (% од БДП)	10,5	10,5	10,6	10,7	10,0
Учество на прехранбената и тутунската индустр. (% од БДП)	5,4	5,4	5,4	5,5	5,5
Индустрија, стапка на промени (%)	-7,0	-8,9	5,0	2,9	4,5
Земјоделство, стапка на промени (%)	8,4	2,3	-2,9	0,0	3,9
Вработеност во индустрија (% од ИЛО)	39,9	38,3	32,2	32,0	32,2
Вработеност во земјоделство (% од ИЛО)	-	-	16,6	16,4	17,6
Вработеност во прехранбена и тутунска индустрија (%)	6,0	6,1	6,1	6,0	6,1

Извор: ДЗС

Во структурата на физичкиот обем на земјоделството доминира учеството на растителното производство, кое постојано се зголемува (од 61% во 1994 година на 70% во 1999 година), што јасно и недвосмислено се гледа од **табела 32**.

Табела 32: Структура на физичкиот обем на земјоделството (во %)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Структура на физички обем	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
-растително производство	61,4	61,7	60,9	64,0	66,5	69,9
-сточарско производство	38,6	38,3	39,1	36,0	33,5	30,1
Вкупен физички обем	8,0	4,8	-2,0	1,0	4,0	1,4
-растително производство	14,0	5,4	3,8	2,7	7,0	-1,3
-сточарско производство	-3,0	3,8	-2,0	-6,0	-1,0	6,4

Извор: ДЗС

Македонскиот трговски биланс е негативен што експлицитно се гледа од показателите дадени во **табела 33**.

Агрокомплексот, во тековниот среднорочен период, остварува извоз од 8-21% и увоз од 8-17% од вкупниот извоз и увоз респективно со што има значајно влијание врз вкупниот платен биланс на земјата. Меѓутоа, од агрокомплексот сè помалку се извезува храна така што во 1998 година извозот на прехранбени производи опаѓа и учествува само со 33%, но затоа увозот на храна достигнува учество од над 90% од вкупниот увоз на агроиндустриски производи што преставува 20% од вкупниот увоз (**табела 34**). Ова е период кога покриеноста на увозот со извоз е најмала (68,5%). Така, се забележува дека во трговската размена со странство дефицитот рапидно расте при што голем придонес има дефицитот од големиот увоз на храна што покажува дека наредната среднорочна програма за развој на агрокомплексот треба да укаже на можностите кои треба да бидат поддржани за поголемо зголемување на земјоделските производи, како на тие за поголем степен на самозадоволување на домашните потреби така и за извозот.

Во структурата на извозот од агрокомплексот главно и доминантно место имаат тутунот (со околу 40%) и пијалаците (30% во 1998 година). Во извозот од

овој комплекс се забележува опаѓање на учеството на преработените прехранбени производи, за разлика во увозот, нивното учество во периодот од пет години речиси двојно се зголемува.

Табела 33: *Агрокомплексот во надворешната трговија (во милиони долари)*

година	1994	1995	1996	1997	1998
Извоз					
Вкупно	1.086	1.204	1.147	1.236	1.311
Производи од агрокомплексот %	91	105	139	260	216
Структура на агрокомплексот %	8,4	8,7	12,1	21,0	6,5
Земјоделство и рибарство	17,0	15,9	16,1	13,3	14,5
Прехранбени производи	35,1	40,5	26,6	17,6	18,3
Пијалаци	4,4	5,5	8,8	25,0	30,0
Добиточна храна	0,2	0,1	0	0	0
Доработен и преработен тутун	43,3	38,1	48,5	44,1	37,2
Увоз					
Вкупно	1.484	1.718	1.627	1.779	1.915
Производи од агрокомплексот %	128	152	167	305	336
Структура на агрокомплексот %	8,6	8,8	10,3	17,1	17,5
Земјоделство и рибарство	11,0	13,7	19,5	32,8	27,8
Прехранбени производи	32,1	34,4	42,9	57,9	62,3
Пијалаци	21,1	25,3	16,7	2,8	3,1
Добиточна храна	4,4	3,6	4,5	1,3	1,3
Доработен и преработен тутун	31,4	23,0	16,4	5,2	5,4

Извор: ДЗС

Табела 34: *Агрокомплексот во надворешната трговија*

Биланс					
Вкупно-дефицит	-398	-514	-480	-480	-604
Агрокомплекс-дефицит	-37	-47	-28	-45	-120
Процент	9,3	9,1	5,8	9,4	19,9
Покриен увоз со извоз (%):					
Вкупно	73,2	70,0	70,5	69,5	68,5
Агрокомплекс	71,1	69,0	83,2	85,2	64,3

Извор: ДЗС

Во табела 35 е подетално прикажано како се движи извозот и увозот на прехранбени производи по групи на производи. Така се забележува дека во извозот доминантно место после тутунот има извозот на пијалаци, овошјето и зеленчукот, а во увозот месото и преработките од месо.

Табела 35: Надворешната трговија според групи земјоделски производи и преработки (просек 1996-98 година)

	000 УСД		%	
	Извоз	Увоз	Извоз	Увоз
Жив добиток	225	1.991	0,1	0,8
Месо и преработки од месо	6.134	69.644	2,6	27,8
Млечни производи и јајца	1.484	15.960	0,6	6,4
Риба и преработка од риба	117	7.764	0	3,1
Жита и преработки	7.127	52.904	3,1	21,2
Овощје и зеленчук	46.595	25.566	20,0	10,2
Шекер и преработки	4.403	20.668	1,9	8,3
Пијалаци	55.441	5.045	23,8	2,0
Тутун и преработка	103.162	15.977	44,2	6,4
Останато	8.530	34.590	3,7	13,8
Вкупно	233.248	250.109	100,0	100,0

Извор: ДЗС

Република Македонија во тековниот период прикажан во **табела 36**, остварува најголема трговска размена со ЕУ (34%, но со голем дефицит во размената), потоа со соседите, Словенија (денес и таа е членка на ЕУ), САД (со суфицит во размената) и други земји во светот. Така проблемот со договарањето и извршувањето на врамнотежени спогодби во трговската размена по одделни земји треба да биде перманентна грижа на државата.

Табела 36: Надворешна трговија со ЕУ, соседите, САД и други земји (во %)

	Извоз			Увоз			Биланс мил. \$	
	1996	1997	1998	1996	1997	1998	1997	1998
Вкупно	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-542	-604
ЕУ	42,3	43,8	43,9	30,3	37,0	34,9	-117	-94
Бугарија	3,3	2,8	3,2	6,6	5,6	4,5	-64	-44
СРЈ	21,4	22,2	18,3	10,2	11,6	12,9	70	-6
Словенија	7,1	4,8	3,1	7,6	7,8	7,8	-79	-108
Хрватска	3,0	3,2	4,1	3,0	3,9	3,4	-30	-11
САД	6,2	9,5	13,3	4,2	4,7	5,3	34	72
Други земји	16,7	13,7	14,1	38,1	29,4	31,2	-290	-263

Извор: ДЗС

6. ТРГОВСКАТА ПОЛИТИКА И НАСОКИТЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

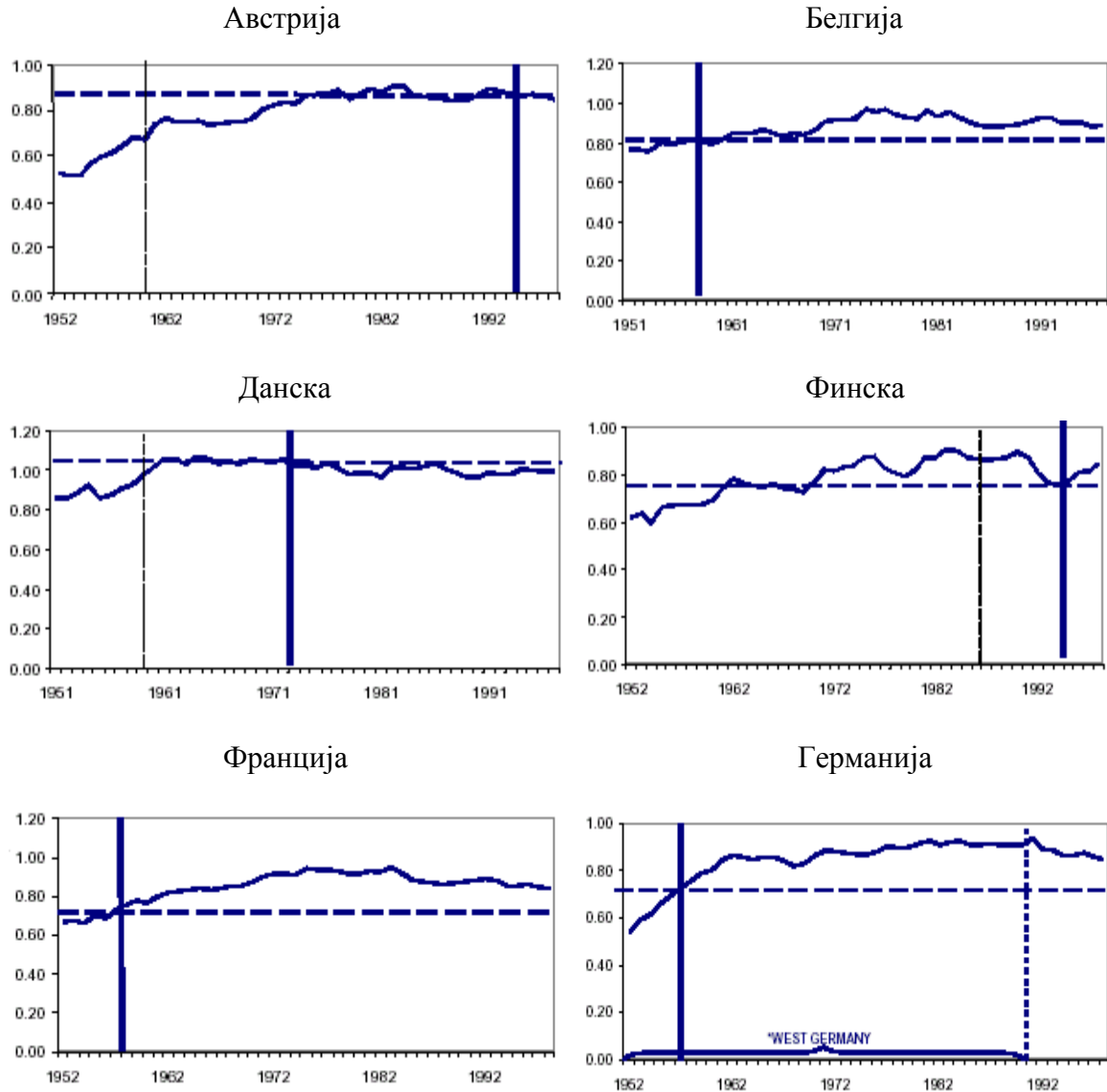
Со создавањето на заедничкиот пазар, како императив на својата трговија ЕУ ја прифати трговската либерализација и тоа преку намалување на трговските бариери помеѓу земјите членки, преку поттикнување на процесот на проширување, поттикнување на регионалните трговски договори и преку активна партиципација во мултилатералните напори за либерализација на трговијата. Така, трговската рамка на ЕУ се состои во следното:

- Од 1992 година трговијата на територијата на ЕУ е ослободена од царини и други квантитативни ограничувања;
- Сите рестрикции во движењето на портфолио капиталот помеѓу земјите членки на ЕУ се отстранети;
- Трговските бариери се отстранети, со исклучок на енергијата, телекомуникациите и транспортот кои подлежат на различни нивоа на либерализација;
- Движењето на работната сила скоро целосно е либерализирано, иако сè уште постојат одредени бариери во поглед на стручните и професионалните квалификации како и ограниченото право на пренесување на дополнителните права на вработените, пензиите и сл.
- Иако анти-дампинг мерките беа укинати во рамките на ЕУ, сепак одредена анти-дампинг политика сè уште постои;
- Европските конкурентски политики иако ја редуцирале државната помош, нивото на субвенционирање сè уште е високо особено во земјоделскиот сектор;
- Взаемно признавање на регулативите и стандардите на секоја земја членка на ЕУ, доколку не се воспоставени минимални стандарди кои важат за сите земји членки, царинските формалности се отстранети, сè уште постојат разлики во техничките стандарди и индиректното оданочување, хармонизирање на техничките производни стандарди;
- Јавните набавки на добра и услуги се предмет на прописи кои обезбедуваат транспарентност и слободен влез на пазарот, иако сè уште постојат одредени проблеми на мониторинг на набавките;
- Споровите кои настануваат се решаваат пред Судот на правдата;
- Наднационалните институции: Комисијата на ЕУ, Советот на министрите, Судот на правдата и Европскиот парламент имаат моќ која може да се спореди со онаа на институциите на федералните држави.

Оттука, може да се заклучи дека влезот во ЕУ значи не само бенефиции туку и голем товар кој Македонија ќе мора да го издржи под услов да ја зајакне својата економија. Во услови на висок степен на либерализација на трговијата и слободното движење на стоките, услугите, работната сила и капиталот, Македонија треба да го искористи позитивното влијание од влезот во ЕУ, а истовремено да ја

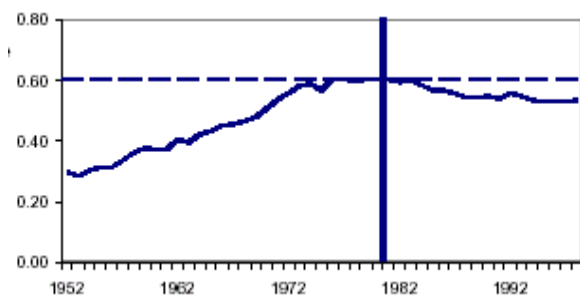
направи својата економија да биде имуна на ударите на конкуренцијата. **Графиконот 1** ни прикажува како се движи стапката на реален БДП per capita во однос на просекот на сите земји членки на ОЕЦД за секоја земја членка на ЕУ во периодот од 1951-1997 година.⁷

Графикон 1: GDP per capita во однос на просекот на ОЕЦД

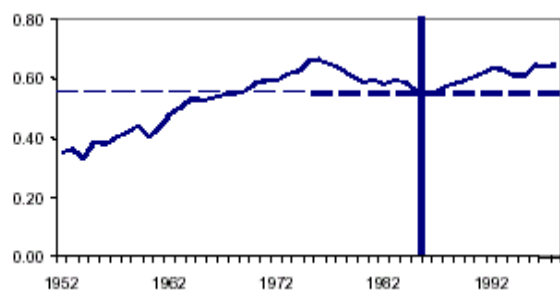

⁷ Alan V. Deardorff and Robert M. Stern - *EU Expansion and EU Growth*, University of Michigan, October (2002); <http://www.spp.umich.edu/rsie/workingpapers/wp.html>

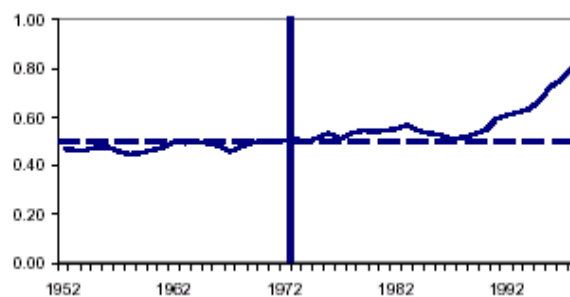
Грција

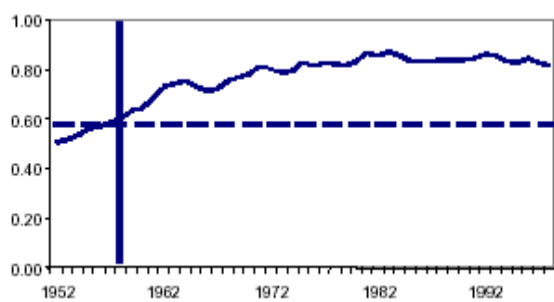
Шпанија

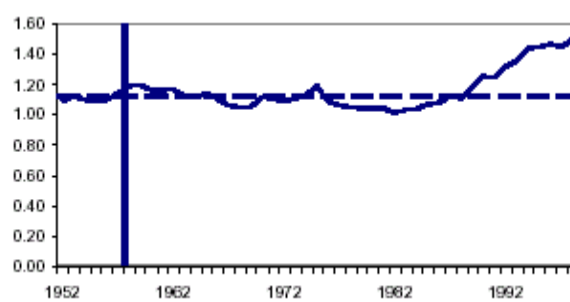
Ирска

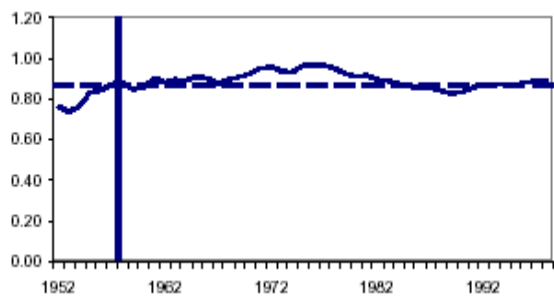
Италија

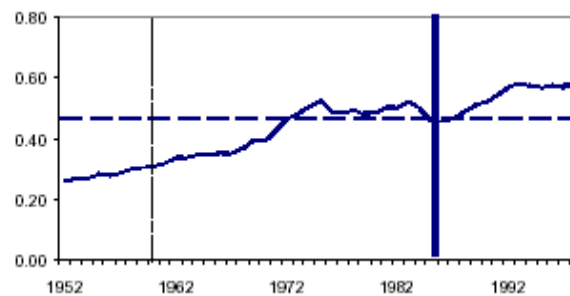
Луксембург

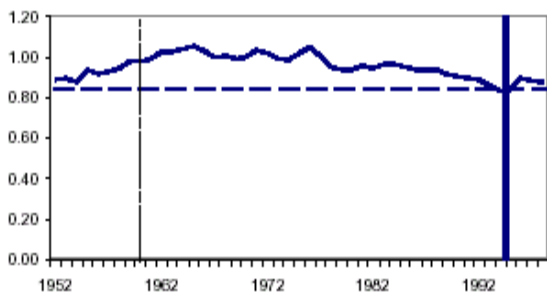
Холандија

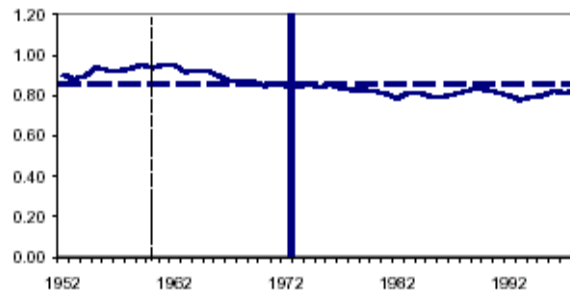
Португалија

Шведска

Велика Британија

За секоја земја вертикалната линија ја покажува годината кога земјата се приклучила кон ЕУ, додека хоризонталната испрекината линија ја покажува стапката во годината пред влезот во ЕУ. Доколку ги споредиме двете линии ќе ги видиме бенефициите од влезот во Унијата. Позитивни импликации од влезот во ЕУ имаат Белгија, Франција, Германија, Ирска и Италија. Исто така, може да се види дека Финска, Португалија и Шпанија имале неколкугодишен релативен просперитет пред влезот во ЕУ. Од друга страна Австрија, Данска, Грција и Велика Британија, не почувствувале некои драстични промени од влезот во ЕУ. Останатите три земји членки - Луксембург, Холандија и Шведска, покажуваат различни однесувања што не се однесува и на другите земји. Иако од овие графикони не може со сигурност да се каже дека сите земји имале економска корист од приклучувањето кон ЕУ, сепак може да се каже дека повеќето земји, а особено оние кои се членки на ЕУ од самото нејзино основање и кои подолг период се нејзини земји членки имаат повисок БДП per capita во однос на просекот на ОЕЦД, отколку што имале пред вклучувањето во ЕУ.

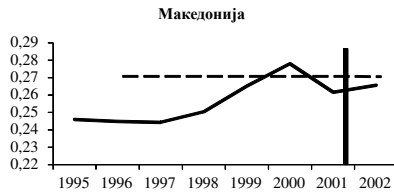
На **табела 35** и **графикон 2** е прикажана истата анализа и за Македонија, односно какво е влијанието од потпишувањето на ССА (со оглед на фактот дека се уште не е членка на ЕУ) врз БДП per capita.

Табела 35: Стапка на БДП per capita во однос на просекот на ОЕЦД

Година	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Македонија (во УСД)	4.908	5.096	5.322	5.640	6.190	6.825	6.581	6.852
ОЕЦД (во УСД)	19.962	20.813	21.787	22.524	23.351	24.563	25.163	25.802
Стапка на БДП per capita во однос на просекот на ОЕЦД	0,2459	0,2448	0,2443	0,2504	0,2651	0,2779	0,2615	0,26555

Забелешка: Пресметката за БДП е правена врз основа на Паритетот на куповната моќ.

Графикон 2: Стапка на БДП per capita во однос на просекот на ОЕЦД

За разлика од другите земји, тука вертикалната линија ја покажува годината кога е потпишана ССА, бидејќи Македонија сè уште не е членка на ЕУ, додека хоризонталната испрекината линија ја покажува стапката на реален БДП per capita во годината пред потпишувањето на Спогодбата. Од **графиконот 2** може да се види дека потпишувањето на ССА не влијаела на зголемувањето на БДП, односно со оглед на воениот конфликт од 2001 година не ни постоеја реални услови да се почувствуваат позитивните ефекти од потпишувањето на Спогодбата.

Меѓутоа, во случајот на Македонија влезот во ЕУ би требало да има позитивен одраз врз македонската економија пред сè поради неколку причини:

- тоа ќе доведе до намалување на ризиците по безбедноста на државата, а со тоа ќе се намали и економскиот ризик;
- ќе го зголеми приливот на странски директни инвестиции, како резултат на стабилното бизнис окружување;
- ќе овозможи слободно движење на добрата и услугите, прифаќање на стандардите за квалитет и зголемување на конкурентноста на македонските производи и услуги на заедничкиот пазар;
- ќе овозможи слободно движење на работната сила, пренесување на позитивните искуства во домашната економија, обука и дообразување на кадрите во странство;
- ќе го зголеми животниот стандард на населението;
- намалување на невработеноста како резултат на зголемената економска активност итн.

Основата за постигнување на позитивни ефекти од влезот во ЕУ се наоѓа во целосното спроведување на ССА. Во оваа Спогодба се наведени целите на асоцијацијата:

- да обезбеди соодветна рамка за политички дијалог кој ќе води кон тесни политички врски меѓу ЕУ и Република Македонија;

- да го помага напорите на Македонија во нејзината економска и меѓународна соработка;
- да промовира хармонични економски односи и постепено да се развие слободна трговска зона помеѓу ЕУ и Република Македонија;
- да ја зајакне регионалната соработка.

Самиот процес на асоцијација е предвидено да трае 10 години, период кој е поделен во две сукцесивни фази. Тоа значи дека во овој период македонската економија ќе мора да ги претрпи сите реформи и да се подготви за влез во ЕУ. Тие реформи се однесуваат на подобрување на регионалната соработка, на добрососедските односи, како и зајакнување на соработката со другите земји што ја имаат потпишано ССА преку потпишување на Конвенција за регионална соработка. Една од целите на оваа Конвенција треба да биде формирањето на слободна трговска зона како и слободно движење на стоките, услугите, капиталот и работната сила. Оваа Конвенција треба да биде склучена најдоцна во рок од две години откако ќе стапи во сила најмалку уште една ССА. Подготвеноста на Македонија за склучување на ваква Конвенција ќе биде основа за понатамошна соработка со ЕУ.

Што се однесува до слободното движење на стоките, се предвидува дека ЕУ и Република Македонија ќе воспостават слободна трговска зона најдоцна во рок од 10 години од стапувањето на сила на ССА. Во таа насока, со стапувањето во сила на оваа Спогодба предвидено е отстранување на царините за македонскиот извоз во земјите на ЕУ. Од друга страна, царините за увозот на стоки во Македонија кои потекнуват од ЕУ ќе се редуцираат за 10% секоја година, за на крајот од 10-тата година да бидат целосно отстранети.

Ако ја погледнеме оваа динамика ќе видиме дека во еден релативно краток рок македонската економија ќе ги симне трговските ограничувања за производите кои потекнуваат од ЕУ, односно ќе се соочи со силната конкуренција од развиените земји членки на ЕУ. Во таа насока ќе мора да се оди кон брзо прифаќање на европските стандарди за квалитет кои во комбинација со поефтината работна сила треба да овозможат конкурентност на македонските производи не само на домашниот пазар туку и на европските пазари. Недозволиво е со влезот на Република Македонија во ЕУ, таа да биде преплавена од производи од ЕУ, а притоа да нема барем еднаков извоз во ЕУ.

Заклучок

Општа аксиома е дека конкуренцијата е двигател на економскиот раст. Интеграцијата на една национална економија во светските економски текови сè повеќе зависи од достигнатото ниво на конкурентност. Секоја земја се стреми да ја подобри конкурентноста на сопствената национална економија за да може успешно да се вклучи во светските текови на сè произразената конкуренција која владее на меѓународниот пазар.

Република Македонија значително заостанува како сериозен ривал на меѓународниот пазар. Ваквото заостанување честопати знаеме да си го објасниме со веќе надминатите фрази за постигнување на конкурентност на националната економија. Често ќе слушнеме дека Македонија е мала земја, мал пазар, недостасуваат основни стратегиски производи, има скроман енергетски потенцијал, сиромашен состав на рудното богатство, нема излез на море. **Но нели приближно таква е и Белгија!?** Ова се најчестите оправдувања кои можеме да ги слушнеме за неконкурентноста на националната економија и производите. Навистина, ние ниту ќе можеме да си создадеме море, ниту да го подобриме сиромашниот состав на рудите, ниту пак можеме да ја оптегнеме границата за да ја направиме земјата поголема. **Ние МОРАМЕ да го промениме начинот на размислување!**

Конкурентноста, всушност во голема мера е прашање на стратегија, а помалку резултат на природни богатства. Впрочем, како што видовме во погорниот труд тоа беше почетна точка на Белгија во нејзиниот пат да дојде таму каде што е денес. Ако ги сумираме резултатите од направената анализа во овој труд, ќе видиме дека причините за неконкурентноста на производите немаат голема врска со природните богатства и големината на земјата. Како најсуштински причини што ја намалуваат конкурентноста на производите и ниската конкурентска способност на деловните субјекти би ги издвоиле следниве: производство со низок степен на обработка, неусогласеност на производството со барањата на пазарот, претпочитање на цената како најзначаен фактор на конкурентност, низок или никаков обем на инвестиции и нејзината неусогласеност со барањата на пазарот, слаб квалитет на производите, недоволен дизајн, нестандардизираност на производите, застареност на опремата, застарени технолошки процеси, големи обврски спрема државата, незадоволително ниво на логистичка поддршка, несоодветна амбалажа, недоволна промоција на производите - со еден збор немање концепција за феноменот „конкурентност“.

Проблемите за ниската и опаѓачка конкурентност на македонската економија се сè повидливи, но наспроти тоа може со сигурност да се каже дека не сме се зафатиле сериозно со овој проблем. Веќе неколку пати во текстот напоменаваме дека конкурентноста и економскиот раст се долг процес кој бара стратегиско насочување на целите кон постигнување на саканите резултати. Развивањето на свеста за конкурентноста како единствен фактор за интегрирање на

македонското стопанство во светските економски текови треба да биде присутно на сите нивоа на живеење.

Основната цел на овој труд беше да покаже дека градењето на вистинска конкурентна стратегија е единствената насока кон прогрес, независно од големината на земјата и нејзините природни богатства. Ако во тоа успеа Белгија не гледаме никаква причина во тоа да не успее и Македонија. Како што видовме погоре постои желба, постои силен интелектуален капацитет, дуваат позитивни ветришта во поглед на макроекономската стабилност, со еден збор создадени се сите предуслови конечно да ја оставиме транзицијата зад нас и да почнеме да се наметнуваме на светот како **Macedonia-catena mundi**, назив којшто вистински ни припаѓа.

ЛИТЕРАТУРА

1. Baert Prof. dr. Herman and Cockx Drs. Frank – *University Continuing Education in Belgium*, National Report (2003)
2. Deardorff Alan V. and Stern Robert M. - *EU Expansion and EU Growth*, University of Michigan, October 2002 <http://www.spp.umich.edu/rsie/workingpapers/wp.html>
3. Државен завод за статистика на Република Македонија - www.stat.gov.mk
4. European Commission - *Statistic on Science 2.41*, Science and Tehnology in Europe, Eurostart, Luxemburg (2001)
5. Institut des Accountes Nationales du Belgique - www.bnb.be
6. Кикеркова Ирена – *Меѓународна економија*, Економски факултет, Скопје (2003)
7. Michaely Michael – *Concentration in International Trade*, Journal of the American Statistical Association, Vol. 50, No. 305 (1964)
8. Народна Банка на Република Македонија - www.nbrm.gov.mk
9. Nationales Sociaal-ekonomische databank - Belgostat - www.belgostat.be
10. UNCTAD - www.unctad.org
11. Country Commercial Guide for Belgium - www.state.gov.be
12. World Economic Forum – *The Global Competitiveness Report 2002-2003*, Oxford University Press (2003)